

МУНИЦИПАЛИТЕТ

ИЛИМИЙ-ПОПУЛЯРДУУ ЖУРНАЛ | ЯНВАРЬ-ФЕВРАЛЬ 2016 | № 1-2 (50-51) чыгарылышы

Муниципалитет – бул аймактын,
ал жерде жашаган калктын жана ЖӨБ органдарынын үчилтиги

БУЛ САНДА:

Көңүл чордонунда

Жалган жана чыныгы отчеттуулук..... 2

Жашооң кандай, борборум?

Бишкек: мэр кетти, шаар калды,
же Борбор калааны
башкарууда бурулуш реформалар..... 4

Кандай болду? 2013-жылдагы кырдаал
“Ачык мүмкүнчүлүктөр шаары” Өнүктүрүү
программасы

Муниципалдык башкарууну жана анын
бөлүмдөрүн реформалоо

Инфраструктурадагы жеңишке карай жол
жаңы бюджеттик саясаттан башталат

Социалдык чөйрө

Мындан ары эмне болот?

Жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөр

Кызмат көрсөтүүлөрдүн
жергиликтүү реестри.
Ишке ашыруунун теориясы жана
практикасы. Көйгөйлөр жана сунуштар..... 11

Муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн
финансылык өңүттөрү..... 18

ЖӨБ органдарынын ишине туруктуу
мониторинг жана баалоо жүргүзүп
туруу принциби..... 20

Жергиликтүү деңгээлде
кызмат көрсөтүүнүн
реалдуу практикасына сереп..... 23

ЖӨБдүн ресурстары

Региондорду өнүктүрүү фонддорунун
ишине эмнелер бут тосууда?..... 27

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун жаңылыктары

Жергиликтүү жамааттардагы чогулуштар:
теория жана практика. Тренингдерде
эмнелерге үйрөтүшөт жана жергиликтүү
өз алдынча башкаруунун өкүлдөрү
үйрөнгөндөрдүн ичинен кайсыларын өз
ишинде колдонушат?..... 31

ӨЗГӨЧӨ ПИКР: “Дүжүр” активисттердин
чогулуштары кимге керек? Же коомдук
турмуштун бутафориясы..... 37

ЖӨБ органдары тарабынан коомдук иш-
чараларды (жыйын, коомдук угуулар,
чогулуш ж.б) уюштуруу жана өткөрүү
боюнча практикалык кеңештер..... 38

Негиздөөчү жана басып
чыгаруучу

**Өнүктүрүү саясат
институту (ӨСИ)**

Башкы редактор, ӨСИ
башкаруучу төрайымы
Надежда Добрецова

Аткаруучу редактор
Лариса Ли

Кыргыз тилиндеги
котормонун редактору
Нургүл Жаманкулова

Дизайн жана жасалгалоо
Адиль Абдраимов

Кыргыз тилине которгон
Зейнеп Алтымышова

Журнал автордук
макалаларды
кабыл алат жана
муниципалитеттерге
даректелген
акысыз жарнактарды
жайгаштырат.

**Журнал акысыз
таркатылат,**
бирок ӨСИ акы төлөп
жазылууну
уюштуруу укугуна ээ.
Журналдагы макалалар

басып чыгаруучу тараптын
жана анын өнөктөштөрүнүн
көз карашын сөзсүз эле
чагылдырбайт.
Макаланын мазмуну үчүн
жоопкерчилик авторлорго
жүктөлөт.

**Бардык суроолор боюнча
төмөнкү даректер аркылуу
кайрылыңыздар:**
почта – 720040, Кыргыз
Республикасы, Бишкек ш.,
Үмөталиев көч., 108,
Өнүктүрүү саясат институту,
«Муниципалитет»
журналынын редакциясы;

электрондук – office@dpi.kg
nadya.dobretsova@gmail.com

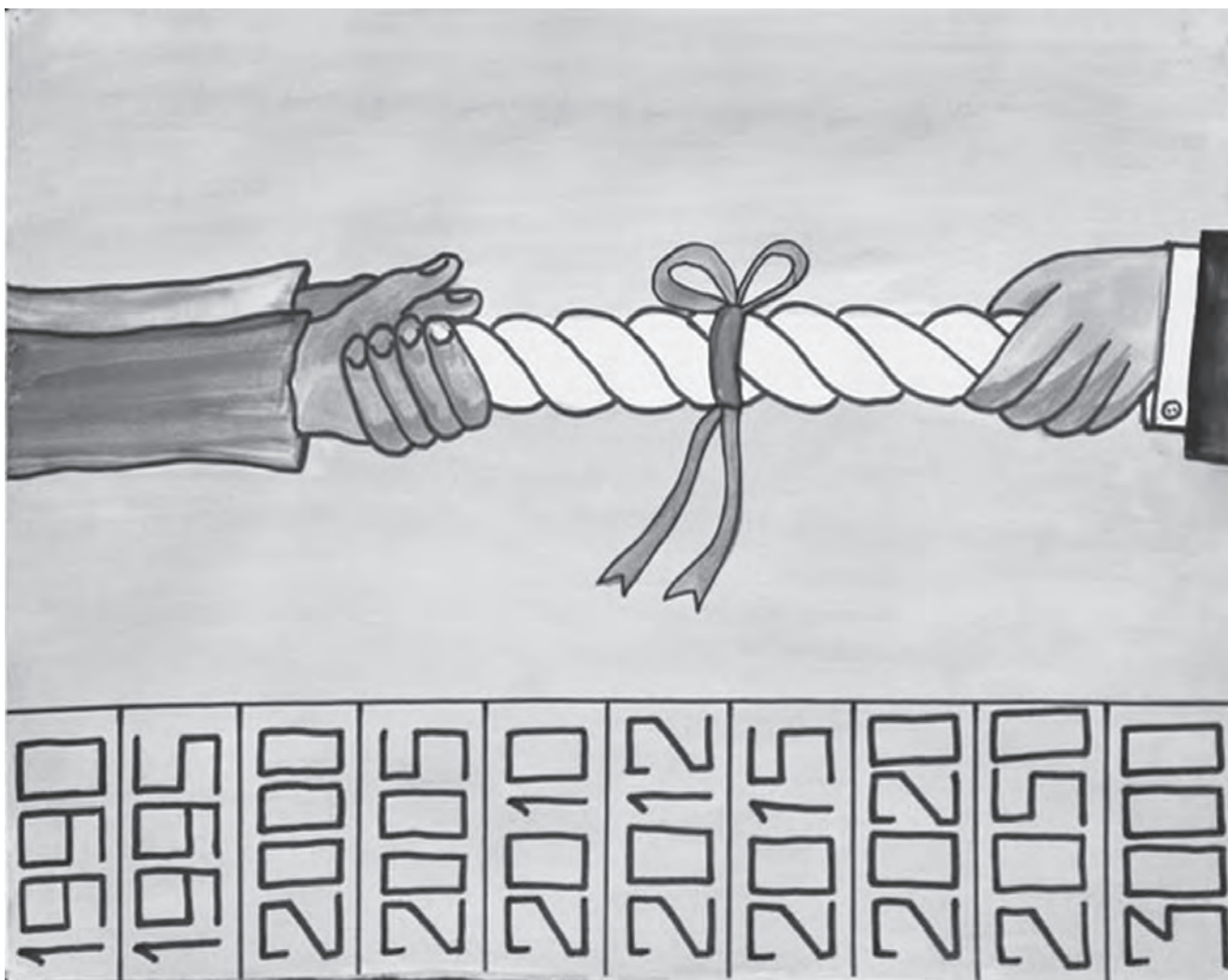
Телефондор: (0312) 97-65-30
(31,32,33,34)

Факс: (0312) 97-65-29

Журналда Өнүктүрүү саясат
институтунун кызматкерлери
тарткан жана Интернеттен
алынган сүрөттөр
пайдаланылды.

Массалык маалымат
каражаттарын каттоо
жөнүндө күбөлүктүн каттоо
номери 1785.

ISBN 1694-7053

Плакаттын автору –
 “БАКУБАТ ЖАШОО:
 УШУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА
 АЗЫР!” плакаттар
 сынагынын
 катышуучусу
 БИКОВА Альмира

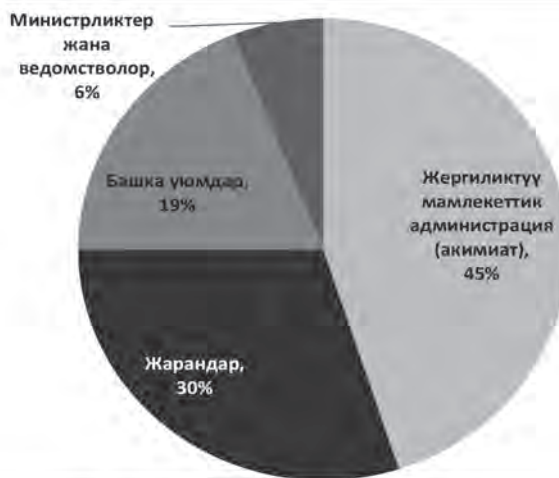
Жалган жана чыныгы отчеттуулук

Сабина ГРАДВАЛЬ, ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун менеджери

Жылдын башында элеттик муниципалитеттерде чогулуштардын кезеги тизилет. Анда райондук мамминистрациянын жетекчилеринин катышуусунда ЖӨБ органдарынын башчылары аткарылган иштер тууралуу отчет беришет. Чогулуштарга, эрежелерге ылайык, жашоочулардын басымдуу бөлүгү катышат. Адатта бул иш-чаралар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жергиликтүү мамлекеттик администрациянын катышуусуз, өз алдынча өткөрүп келген чогулуштарына салыштырмалуу массалык мүнөзгө ээ болот. Ушундан улам суроо

жаралат – Кыргыз Республикасынын Конституциясында жегилдиктүү өз алдынча башкаруу жамаат алдында отчеттуу деп так кесе жазылганын эске алганда, иш жүзүндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кимге жооптуу?

Отчет берип жатканда айыл өкмөт башчылары жамааттын жана аймактын өнүгүүсү, турмуш шартты жакшыртуу үчүн аткарган иш-аракеттери тууралуу айтып беришет. Чогулушта иш өндүрүшү тууралуу маалымат да берилет. Жарандарга жыл ичинде айыл өкмөтүнө кимден, канча кат, кайры-

1-диаграмма. Орточо бир муниципалитетке туура келген кириш корреспонденциянын булактары

луу, суроо-талап түшөрү, өз кезегинде айыл өкмөтү кимге, канча жооп даярдай турганы тууралуу айтып беришет. Эрежеге ылайык, бул маалымат өтө деле маанилүү эмес, аудиториянын көңүлүн тартпаган жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун ишинин маанилүү көрсөткүчү болуп эсептелбеген, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарда айтылып келгендей “күнүмдүк иш” катары кабыл алынат. Бул болбогон кеп! Себеби иш өндүрүшүнүн статистикасы ЖӨБ органдарынын чыныгы отчеттуулугунун абалын сүрөттөйт, аткаруучу органдардын – айыл өкмөттүн кызматкерлеринин бушаймандыгын жана аларды эмне тынчсыздандыраарын көрсөтүп турат.

Бул маселе боюнча изилдөө иштерин жүргүзгөн Өнүктүрүү саясат институту отчеттуулук тууралуу өз тыянактарын сунуштайт. 2016-жылдын январь айында Кыргызстандын 34 муниципалитетинде өткөн жыл ичинде келип түшкөн жана жиберилген каткабарлардын саны тууралуу маалымат чогултулган (алардын басымдуу бөлүгү АӨ башчыларынын отчетторунун тиешелүү материалдарынан алынган). Баары болуп 34 муниципалитет жооптуу талап кылган 24 350 кат алган. Каттардын эң азы 131 болсо, эң көбү 1603 болгон. Орточо эсеп менен ар бир муниципалитет жыл ичинде 716 кат, же күнүнө үчтөн кат алып турган. Ушул үч каттын ичинен бирөө гана кат

же жарандын кайрылуусу болуп эсептелет, жарандардан түшкөн каттардын же кайрылуулардын үлүшү 32,7% түзөт. Мында минималдык көрсөткүч 5,4% жана максималдык көрсөткүч 75% түзөт. Калган корреспонденция (60% ашыгы) мамлекеттик органдардан келет. Аларды муниципалитеттерде эмнегедир “жогору турган орган” деп аташат. Бирок бул КР Конституциясынын көз карашынан алганда туура эмес. Корреспонденттердин катарына негизинен жергиликтүү мамлекеттик администрациялар, өкмөттүн облустардагы ыйгарым өкүлчүлүктөрү, министрликтердин жана ведомстволордун аймактык бөлүмчөлөрү кирет.

Чыгыш корреспонденциянын даректелүүчүсүнө жасалган анализ көрсөткөндөй, ЖӨБ органдары орточо эсеп менен кат жүзүндөгү кайрылуулардын дээрлик 90 пайызына жооп беришет жана алардын үчтүн бири гана жарандарга, ал эми үчтүн экөө мамлекеттик органдарга жолдонот.

Ошону менен бирге ЖӨБ органдарынын акимдердин катышуусунда өткөн чогулуштардагы отчетторунда айыл өкмөтү калк менен кандай иштерди жүргүзүп жатканы тууралуу маалымат жок – ЖӨБ органдарынын ачыктыгына, жарандарды чечим кабыл алуу процесстерине тартууга, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү боюнча калк алдындагы чыныгы отчеттуулукка жетүүгө көмөктөшчү чогулуштар, жыйындар, курултайлар жана башка иш-чаралар тууралуу маалымат жок.

Сандар өжөр нерсе эмеспи. Кээде алар мыйзамдарда жазылгандарды көрсөтпөйт. Бул болсо мыйзам бузулуп жатканынан кабар берет. Бирок болуп жаткан нерселер үчүн мамлекеттик органдарды гана айыптай берген туура эмес. Кырдаал көп учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун лидерлеринин позициясынан, алардын отчеттуулуктагы артыкчылыктарынан көз каранды болот. Мамлекет ЖӨБдүн аткаруучу органдарынын жетекчилерин тандоо процессине катыша берсе, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун калк, жарандар алдындагы чыныгы отчеттуулугу да айыл өкмөт башчынын шайлоо маалында анын талапкерлигин көрсөткөндүн алдында отчет берүү аракети менен жуулуп кетет. Ошону менен бирге кеп тигил же бул тарапка канча кат жазылганында эмес. Кеп жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башында мамлекеттин кызыкчылыктары жана көйгөйлөрү “отурабы”, же жергиликтүү жамааттынбы – мына ушунда. Башкача айтканда, ЖӨБ органдары кимге жооптуу – Кыргыз Республикасынын Конституциясы талап кылгандай, жарандаргабы, же Баш мыйзамга карама-каршы келип, жергиликтүү мамлекеттик аткаминерлергеби?

2-диаграмма. ЖӨБ органдары даярдаган жооптордун саны, ар бир жүз кириш катка

Мэр
Кубанычбек
КУЛМАТОВДУН
Бишкек ш. мэриясынын
коллегиясында
тартуулаган
отчетунан

СҮРӨТ:
Бишкек ш.
мэриясынын
басма сөз кызматы

Бишкек:

Мэр кетти, шаар калды, же Борбор калааны башкарууда бурулуш реформалар

Жаңы 2016-жыл Кыргыз Республикасынын ордо калаасында мэр Кубанычбек КУЛМАТОВДУН отчетунан жана отставкасынан башталды. Мэр эмне үчүн кызматтан кеткени маанилүү эмес. Маанилүүсү – ал өзүнөн кийин эмнелерди калтырды, борбор калаанын жергиликтүү өз алдынча башкаруусунун жана шаардык чарбачылыктын мындан кийинки багыттары кандай болот. Бишкектиктер жаңы жетекчиликтен эмнелерди күтүүгө укугу бар болгонун билүү үчүн өткөн команданын ишинин жыйынтыктарына көз чаптыруу зарыл. Эки жыл – 2014-жыл жана 2015-жыл Кыргыз Республикасынын борбор калаасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусунун тарыхында бурулуш учур болду. Бул жылдары орто мөөнөттүү келечекке Бишкекти өнүктүрүү үчүн негиз салынган. Ошондуктан кандай жетишкендиктер болуп, негиз канчалык бекем болгонун түшүнүү өзгөчө маанилүү.

Кандай болду? 2013-жылдагы кырдаал

Мэриянын Бишкек шаардык кеңеши менен биргеликте жасаган бардык аракеттери “Ачык мүмкүнчүлүктөр шаары” аттуу 2014-2018-ж.ж. мезгилине Бишкек шаарын социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасындагы багыттар менен аныкталган. Бишкек шаарындагы учурдагы кырдаал

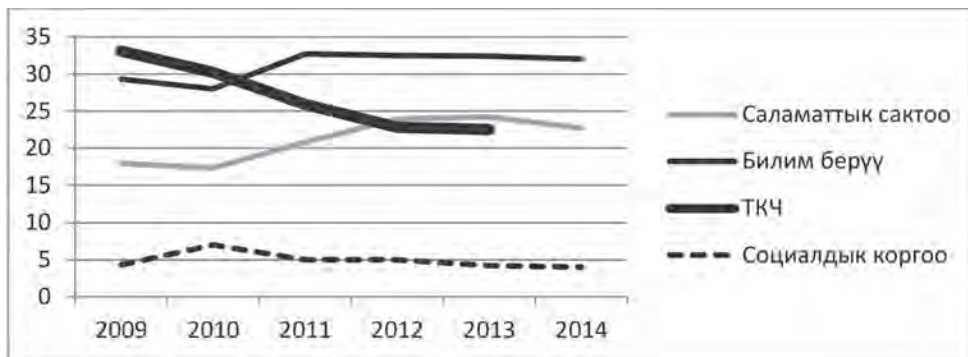
ды баалап, өнүгүүнүн негизги көрсөткүчтөрүндөгү өзгөрүү динамикасына анализ жүргүзүү үчүн аталган Өнүктүрүү программасын түзүү таржымалына кайтып келиш керек.

“Ачык мүмкүнчүлүктөр шаары” Өнүктүрүү программасын иштеп чыгууга муктаждык 2014-жылдын башында Бишкектеги ошол маалдагы кырдаалга жасалган анализге негизделген. Көптөгөн көрсөткүчтөр боюнча кырдаалды кризистик же кризис алдындагы катары мүнөздөөгө болот. Аны менен катар КР Улуттук статистика комитети эсептеп келген Калктын ишеним индекси (КИИ) Бишкек шаары боюнча 2013-жыл үчүн терс мааниге ээ болгон (-7,7) жана бул көрсөткүч менен Бишкек шаары аймактар арасында акыркы, тогузунчу орунду ээлеп турган. 2013-жылы өнүктүрүү бюджетинин болгону 187,8 млн. сомду же шаар бюджетинин 2,8% гана түзгөн. Аны менен катар муниципалитеттин жергиликтүү маанидеги маселелерди өз алдынча чечүү жөндөмдүүлүгү өнүктүрүү бюджетинин болуп-болбогону менен мүнөздөлө турганын түшүнүшүбүз керек. 2014-жылы бюджет иш жүзүндө толугу менен алдын ала аныкталган беренелер боюнча, көбүрөөк күнүмдүк иштерге сарпталган, муну менен шаардагы көйгөйлүү маселелерди, анын ичинде инфраструктуралык маселелерди чечүүгө мүмкүнчүлүк болбой калган кырдаалга туш болдук.

Шаардагы жолдордун 70% ашыгы (600 км) колдонуу мөөнөтүнөн 2-3 эсе ашып кеткен. Курулуш жана ремонт иштериндеги төмөн ыргак көйгөйдү ого бетер курчутту. Муну менен жол инфраструктурасынын тегерегиндеги кырдаалды түп тамырынан бери өзгөртүүгө мүмкүнчүлүк берген эмес.

ТКЧ (турак жай-коммуналдык чарба) чөйрөсү мыйзамдардагы талаптарга ылайык, мэриянын ишмердигинде артыкчылыктуу болуш керектигине карабастан 2013-жылы шаардык бюджеттин чыгашаларында ТКЧнын салыштырма салмагы болгону 20,3% түзүп, билим берүү жана саламаттык сактоодон кийинки үчүнчү орунду ээлеген. Атугүл 2009-жылга салыштырмалуу ТКЧга кеткен чыгашалар биринчи орундан үчүнчү орунга түшкөн (1-диаграмманы караңыз).

Ушунча жылдан бери шаардык бюджетти социалдык багыттагы деп атап келишкен. Бирок иш жүзүндө социалдык коргоого кеткен чыгашалардын үлүшү жыл сайын төмөндөп турган (1-диаграмманы караңыз). Шаардын артыкчылыктуу муктаждыктарына кеткен чыгым азайганы менен, калктын, жаңы конуштардын саны туруктуу өсүп турган. Ошону менен бирге бул жылдары Бишкек шаарынын бюджетинин өз кирешелери өсүп жатканы да маанилүү. Анда түшкөн акча кайда кетти? Бардык акча чыгым-

1-диаграмма. 2009-2013-ж.ж. мезгилинде Бишкек шаарынын бюджетинин чыгымдоо милдеттемелеринин үлүшү, бюджетке карата пайыздар менен.

доо ыйгарым укуктарын аткарууга (билим берүү менен саламаттык сактоону кошкондо) сарпталып жатты. Бул ыйгарым укуктарды аткаруу үчүн финансы республикалык бюджеттен трансферттердин эсебинен бөлүнүш керек болчу, же бул ыйгарым укуктар республикалык бюджеттен түз каржылоого берилиш керек эле. Бирок ушунча жылдан бери шаар бул ыйгарым укуктарды өзү каржылап келди жана мунун себептери такыр түшүнүксүз.

Шаардын санитардык абалы, таштанды жыйноо жана чыгарып кетүү боюнча оор кырдаал түзүлдү. Бул чөйрөдөгү кырдаалды жөнгө салуу боюнча бардык схемалар кошумча финансы каражаттарын издөө жана атайын техниканы сатып алуу зарылчылыгы менен чектелип келди. Ошону менен бирге кырдаалга деталдуу анализ жүргүзүлүп, ресурстарга болгон керектөөгө реалдуу баа берилген эмес.

Акыркы жылдары жаңы конуштардын санынын өскөнүнө байланыштуу Бишкектин инфраструкту-

расына жүк көбөйдү: 2005-жылы 13 жаңы турак жай массиви пайда болсо, 2014-жылы 47 болгон. Аны менен катар тургундардын саны боюнча расмий статистика чыныгы кырдаалды чагылдырган эмес.

2010-жылдан 2015-жылга чейин жашоочулардын санынын өскөнүнө карабастан колдонууга бир гана мектеп берилген. Акыркы 15 жылда бир дагы муниципалдык оорукана же бейтапкана колдонууга берилген эмес.

Мектепке чейинки мекемелер 13212 баланы батыра алат деп пландалганына карабастан, иш жүзүндө 30016 балага толгон.

2014-жылга чейин 29 сугат скважинанын сегизи гана калгандыктан Бишкек “жашыл шаар” деген статусун жоготуп баратты. Иш жүзүндө скважиналар эч качан оңдолгон эмес, маселе жаралган учурда аларды жөн гана жаап коюп, башка скважиналарга өтүп турушкан.

Ошентип шаардагы көйгөйлөрдүн саны тездик менен өсүп жаткан чакта аларды чечүү үчүн финансы каражаттар көбөйгөн эмес, тескерисинче, чыгашалар дайыма кыскарып турган. Кызмат көрсөтүүчү уюмдар эски, чыгашалуу жана натыйжасыз башкаруу ыкмалары менен иш алып барган. Башкаруу системасында коррупциянын жогорку тобокелчиликти калыптанган.

Бул көйгөйлөрдүн толук тизмеги эмес. Алар ошол маалда иштеп жаткан эски чаралар менен көйгөйлөрдү чечүү мүмкүн эместигин каңкуулап турган. Албетте башкарууну жакшыртуунун эсебинен кандайдыр бир тышкы жакшыртууларга жетишүү мүмкүн болчу. Бирок алар убактылуу гана болуп, көйгөйлөрдү ого бе-

тер ырбатмак.

Бишкек шаарындагы иштерге жасалган анализдин жыйынтыгы боюнча төмөнкүдөй өзөктүк көйгөйлөр аныкталган:

- Муниципалдык башкаруу, шаардык бюджеттик башкаруу чөйрөсүндөгү мэриянын деңгээлиндеги бийликти жана аткаруу функцияларын борборлоштуруу бийликти шаардыктардын муктаждыктарынан жана суроо-талаптарынан алыстатты, коррупция тобокелчилигин күчөттү, башкаруунун эффективдүүлүгүн төмөндөттү.
- Жергиликтүү бюджеттин кирешелеринин жыл сайын өсүп турушу шаардын артыкчылыктуу муктаждыктарына – ТКЧга, капиталдык курулушка, социалдык жардам боюнча программаларга кеткен чыгашалардын өсүшү менен коштолгон эмес.

Кирешелер боюнча бюджеттик саясаттын ар-

тыкчылыктары болуп республикалык бюджеттен кошумча каражаттарды “кагып алуу”, ал эми чыгашалар боюнча – финансылык компенсациясыз мамлекеттик ыйгарым укуктарды аткаруу болуп калды. Көйгөйлөргө жасалган анализ көрсөткөндөй, көптөгөн багыттар боюнча кырдаал опуртал чекитке жетти. Мындан улам Өнүктүрүү программасын иштеп чыгуу тууралуу чечим кабыл алынды. Бул Программаны антикризистик чаралар программасы катары мүнөздөөгө болот.

“Ачык мүмкүнчүлүктөр шаары” Өнүктүрүү программасы

Программанын негизги маңызы – муниципалдык башкарууну реформалабастан жана бюджеттик саясатты иштеп чыкпастан Бишкек шаарында топтолгон көйгөйлөрдү чечүү мүмкүн эмес. Ошондуктан Өнүктүрүү программасына төмөнкүдөй негизги жоболор камтылыш керек:

- муниципалдык башкарууну деконцентрациялоо жолу менен калкты бийликке жакындатуу;
- чыгымдоо милдеттенмелерин оптималдаштырууну бюджеттик саясаттын артыкчылыгы катары белгилөө;
- өнүктүрүү бюджетинин туруктуу өсүшү үчүн шарттарды түзүү;
- капиталдык курулушту жана ТКЧ чөйрөсүн шаардын саясатынын артыкчылыктары катары аныктоо.

Программаны ишке ашыруунун төмөнкүдөй этаптары аныкталган:

2014 – 2015-жылдар

- Кырдаалды баалоо жана муниципалдык башкаруу чөйрөсүндө, бюджеттик саясатта кайра түзүүлөрдүн башталышы.
- Финансы кризисинен чыгуу, бюджетти турукташтыруу.
- Капиталдык курулуш жана туруктуу кызмат көрсөтүү системасы үчүн шарт түзүү.

2016 – 2018-жылдар

- Капиталдык курулуштун көлөмдөрүн бир кыйла күчөтүү.
- Абаттоо (көрктөндүрүү) чөйрөсүндөгү кризисти жеңүү боюнча иш жүзүндөгү аракеттер.
- Өнүктүрүү бюджетин туруктуу күчөтүү.

Муниципалдык башкарууну жана анын бөлүмдөрүн реформалоо

Муниципалдык башкарууну реформалоо жаатында Бишкек шаардык мэриясынын жаңы структурасы түзүлгөн. Анда атаандаштыкка жөндөмдүүлүк департаменттери, Социалдык тамактануу департаменти жоюлуп, Муниципалдык базарлардын жана токтотмолордун дирекциясы кайра уюшулду. Башкача айтканда булар коррупция тобокелчиликтери жогору болгон бийлиги бар, бөлүштүрүүчү ыйгарым укуктары топтолгон бөлүмчөлөр болчу.

Бул өзгөрүүлөр сатып алуулардын жол-жоболорун жакшыртууга жол ачып, мисалы, жол курулушундагы коромжуларды азайтууга, балдардын тамактануу сапатын жогорулатууга, бюджеттик каражаттарды үнөмдөөгө таасирин тийгизди.

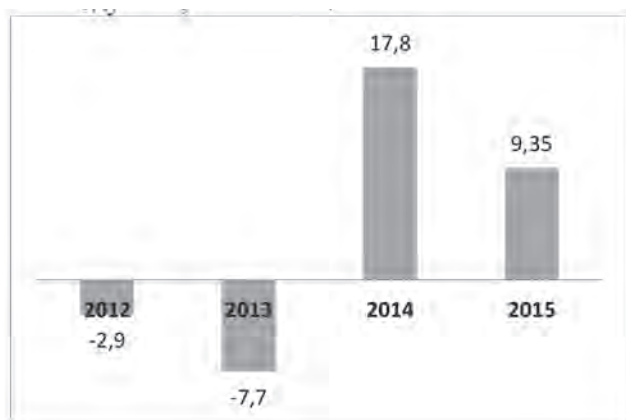
Бишкек башкы архитектураны шаардык мэриянын карамагына өткөрүү өзүнүн шаар куруу саясатын түзүү үчүн өбөлгө болду. Бул болсо бизнес өкүлдөрүнүн Бишкек башкы архитектура менен өз ара аракетиндеги ачык жана түшүнүктүү эрежелерди иштеп чыгууга жол ачты.

Муниципалдык башкарууну реформалоо көбүрөөк ЖӨБ органдары менен шаардыктардын өнөктөштүгүн жогорулатууга багытталган. Административдик райондорду башкаруу Тартиби кабыл алынып, ага ылайык, райондук администрациялар жана МАБ (муниципалдык аймактык башкармалык) өз ишмердигин шаардыктардын суроо-талабынын негизинде пландамакчы. Бул тапшырманы ишке ашыруу үчүн мэрия бир катар ыйгарым укуктарын райондун жана МАБдын деңгээлине өткөрүп берди.

Шаардыктар менен өнөктөштүк мэриянын ишмердигиндеги ачык-айкындуулукту күчөтүү менен коштолду. Өнүктүрүү саясат институтунун колдоосу алдында 2014-2015-ж.ж. аралыгында шаардыктар үчүн Жарандык бюджет чыгып турду. Анда шаардык бюджеттин көрсөткүчтөрү калк үчүн түшүнүктүү болуп даярдалган. Жарандар менен иш алып баруунун электрондук форматы кеңейип, дем берүүчү гранттарды өздөштүрүү боюнча иштер активдешти. Дем берүүчү гранттарга шаардык бюджеттен 10 млн. сом бөлүнүп турат.

Шаарды өнүктүрүү агенттигинде шаардыктардын демилгелерин колдоо боюнча атайын бөлүм түзүлдү.

Кабыл алынган чаралар оң жыйынтык берүүдө. Улуттук статистика комитетинин маалыматы боюнча, Калктын ишеним индекси 2013-жылы -7,7 болсо, 2014-жылы +17,8ге чейин, 2015-жылы +9,35ке чейин өскөн.

2-диаграмма. Бишкектин жергиликтүү өз алдынча башкаруусуна Калктын ишеним индекси

Жарандардын суроо-талаптарын жана даттанууларын карап чыгуу ыкчамдыгы алты эсе өскөн. Өнүктүрүү саясат институтунун маалыматы боюнча, шаардыктардын 63,3% шаардагы иштердин абалы тууралуу жарандардын маалыматка ээ болуу даражасы көбөйгөн.

Муниципалдык менчикти башкаруу башкармалыгында да маанилүү өзгөрүүлөр болгон. Бул башкармалыктын ишмердик чөйрөсүнө жарнама, токтотмо чарбалыгы маселелери камтылган. Муниципалдык мүлктөгү айкындуулук жана бизнестин жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу максатында автоматташтырылган маалымат системасы киргизилген. Система аркылуу он-лайн режиминде документтер кайсы жерге жеткенин көрүп турууга болот. Ошондой эле жарандардын өтүнмөлөрүн иштеп чыгуу боюнча “Бирдиктүү терезе” системасы да ишке берилген. Мэриянын жана Муниципалдык менчик башкармалыгынын демилгеси боюнча, коррупцияны жоюу боюнча маанилүү иштер жасалууда. 2015-жылы муниципалдык менчикти башкарууда мыйзам бузуулар боюнча 12 кылмыш иши козголгон. Муниципалдык менчиктин ижарасы боюнча келишимдерди администрациялоо иштери да бир кыйла жакшырды. Көрүлгөн чаралар кирешенин өсүшүн 57,5 млн. сомго камсыздоого жардам берди. Б.а., өсүш 121,8% түздү, ал эми муниципалдык мүлктүн ижарасы боюнча кирешелердин өсүшү 166,3% түздү.

Катуу тиричилик калдыктарын (КТК) жыйноого жана чыгарууга байланышкан кырдаал 2014-2015-ж.ж. өзгөчө курч көйгөй бойдон кала берди. Көп жылдардан бери топтолгон 300 млн. сомдон ашык көлөмдөгү кредитордук бересе, майнапсыз башкаруу, коррупция жана уурдоолор “Тазалык” муниципалдык ишканасын оор кризиске алып келди. Финансы ресурстарынын чектелүү болушу, атайын техниканын эскириши, “Тазалыктын” айрым кызматкерлеринин саботажы кырдаалды курчутуп турду. Мындай абалды жөнгө салуу үчүн принципиалдуу түрдө жаңы чечимдерди кабыл алуу зарыл эле.

Кырдаалга анализ жасап чыккандан кийин төмөнкүдөй иштер аткарылды:

- таштанды чыгаруучу машинелер жеке ишкерлерге ижарага берилди; акы санитардык полигонго жеткирилген таштандынын көлөмүнө жараша төлөнө баштады;
- таштанды полигонунда көп жылдардан бери биринчи жолу тараза калыбына келтирилип, ташылып жаткан таштандыга катаал көзөмөл орнотулду;
- “Айыл Банк” ААК менен биргеликте “Тазалык” ишканасында финансы агымдарын башкаруунун жаңы системасы киргизилди. Мында таразалак көзөмөл системасы “Айыл Банк” ААК менен байланышта болуп, акча каражаттары негизги контрагенттер боюнча автоматтык түрдө бөлүштүрүлөт – салык органына, Социалдык фондго, “Тазалыктын” айдоочуларынын маянасына. Бул болсо акча агымдарынын кыймылындагы айкындуулукту камсыздоодо.

Киргизилген жаңы башкаруучулук механизмдер 2015-жылдын соңунда КТКны жыйноого жана чыгарууга байланышкан кырдаалды бир кыйла жакшырта алды. Эгерде буга чейин диспетчердик кызматтарга, акимиатка, мэрияга күнүнө 50гө чейин даттануу түшүп келсе, бүгүнкү күндө 5-6дан ашпайт. Жаңы система киргизилгенден тарта 2015-жылдын декабрь айында 3 млн. сомдон ашык каражат үнөмдөлгөн. Рейстердин саны, чыгарылган таштандынын көлөмү, күйүүчү май жана тетиктер боюнча кошумча жазуулар алып салынган.

Бир машинеге жүктөлгөн таштанды 2,3 тоннадан 6,8 тоннага чейин көбөйгөн. Айдоочулардын орточо маянасы 8 миң сомдон 50 миң сомго чейин жогорулаган. Ишсиз эле турган же ремонтто жаткан машинелердин саны кескин азайды. Эгерде 2014-жылдын 1-январында ишке чыккан атайын машинелер 60% болсо, 2015-жылдын декабрында бул көрсөткүч 90% чейин өскөн.

Таштанды контейнерлери алмаштырыла баштады. 5000ден ашык контейнер сатып алынып, алардын ичинен биринчи партия менен 1600 даанасы келди.

Бишкек санитардык полигонундагы экологиялык кырдаалды жакшыртуу боюнча иштер башталды. Соңку жылдардан бери алгачкы жолу 200 тоннадан ашык биологиялык жана өндүрүштүк таштандылар

жок кылынды, биологиялык калдыктарды (крема-тор) өрттөө үчүн меш сатып алынып, ишке берилди. Көп жылдардан бери полигондо үзгүлтүксүз пайда болуп келаткан фильтраттын Ала-Арча дарыясына кошулуусун болтурбоо боюнча чаралар көрүлдү.

Жогоруда сөз болгон иш-аракеттердин баары жалпысынан муниципалдык башкарууну жакшыртуунун жыйынтыгы болду.

Инфраструктурадагы жеңишке карай жол жаңы бюджеттик саясаттан башталат

Инфраструктуралык мүнөздөгү татаал тапшырмаларды чечүү үчүн капиталдык салымдардын көлөмүнүн, же өнүктүрүү бюджетинин стабилдүү, туруктуу өсүшүн камсыздоо зарыл. Бишкекте бюджеттик саясатты түзүүгө карата сапаттуу жаңы мамиле зарыл болчу. Өнүктүрүү программасына ылайык, шаардык бюджеттин чыгымдоо милдеттенмелерин оптималдаштыруу бюджеттик саясаттын артыкчылыгы болуп калды. Мамлекеттик органдар менен Бишкек шаарынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары ортосундагы чыгымдоо ыйгарым укуктарын бөлүштүрүү жаңыча мамилелердин негизин түзөт. Биринчи кезекте бул билим берүү, саламаттык сактоо, коомдук тартипти сактоо ж.б. чөйрөлөрдөгү ыйгарым укуктарга тиешелүү. 2014-жылы жергиликтүү бюджеттен каржыланган мамлекеттик ыйгарым укуктардын салыштырма салмагы 66% жеткен. КР Конституциясы, бюджеттик мыйзамдар чыгымдоо милдеттенмелерин жана ыйгарым укуктарын бөлүштүрүүнү талап кылат жана эгерде ЖӨБ органдары мамлекеттик ыйгарым укуктарды аткарып жатса, алардын чыгашасынын ордун толтуруп берүү талабын белгилейт. Шаардык бюджеттин кирешеси көбөйөр замат ал дайыма мамлекеттик ыйгарым укуктар боюнча чыгашаларды жабууга багытталып турганы көйгөйдү курчутуп турган.

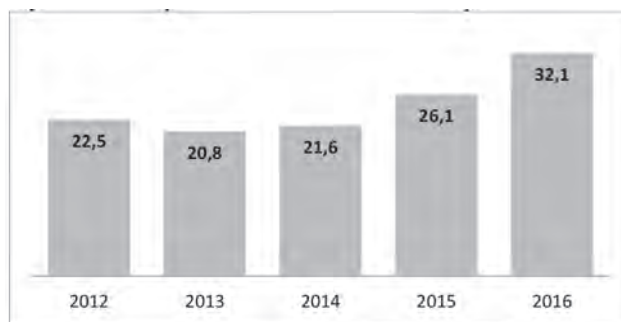

3-диаграмма. 2014-жылдагы шаардык бюджеттин чыгашалары.

Ошондуктан Бишкек шаарынын бюджеттик саясатынын артыкчылыктарын карап чыгуу, бюджетти турукташтыруу жана өнүктүрүү ыргактарын андан ары күчөтүү тууралуу чечим кабыл алынган. 2014-жылы милиция, 2015-жылы саламаттык сактоо ме-

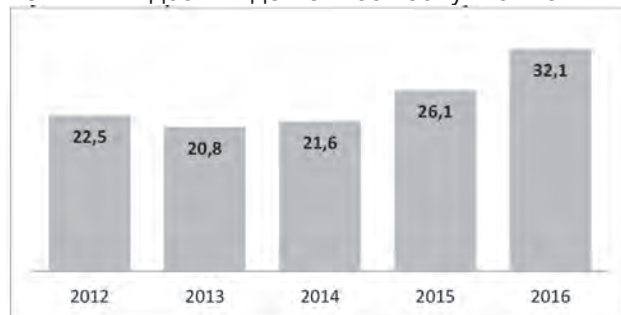
кемелеринин кызматкерлеринин маянасын каржылоо республикалык деңгээлге өткөрүлүп берилген. Ошону менен бирге жалпы мамлекеттик салыктарды бөлүштүрүү системасынын өзү өзгөргөн эмес. Бюджеттик саясатта капиталдык курулуш жана ТКЧ маселелерин артыкчылыктуу катары белгилөө жана 2018-жылга чейин бул чыгымдоо милдеттенмелерин бюджеттин чыгашаларында биринчи орунга алып чыгуу кийинки тапшырмалардын бири болуп калды.

Бийликти шаардыктарга жакындатып, жергиликтүү көйгөйлөрдү алар менен чогуу чечүү үчүн ыйгарым укуктарды жана акча каражаттарын райондук жана муниципалдык аймактык башкармалык деңгээлге өткөрүп берүү менен финансы ресурстарын деконцентрациялоо, мэрияга капиталдык салымдарды жана жалпысынан өнүктүрүү бюджетин гана калтыруу зарыл болчу. 2013-жылы капиталдык чыгашалардын өсүшү 366 млн. сом болсо, бюджеттик саясаттагы өзгөрүүлөрдүн натыйжасында 2015-жылы 978 млн. сом болду, ал эми 2016-жылы капиталдык салымдардын көлөмү 1,34 млрд. сом деңгээлинде пландалды.

4-диаграмма. Капиталдык салымдардын өсүш динамикасы (млн. сом менен)

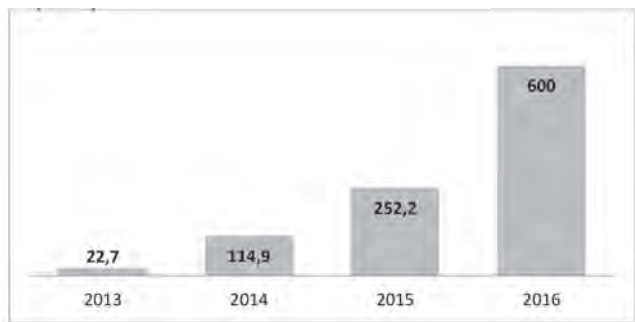
2009-жылдан бери алгачкы жолу ТКЧга кеткен чыгашалардын өсүшү башталып, 2015-жылы салыштырма салмак шаардык бюджеттин чыгашаларынын 26,1% түздү, же билим берүүдөн кийинки экинчи орунду ээледі. 2016-жылы салыштырма салмак 31,2% деңгээлинде пландалды. Ал эми ТКЧга кеткен чыгашалар шаардык бюджеттин негизги чыгымдоо милдеттенмеси болуп калмакчы.

5-диаграмма. Салыштырма салмакта ТКЧга кеткен чыгашалардагы өзгөрүүлөрдүн динамикасы (бюджеттин чыгашаларына карата % менен)

Шаардык бюджеттен жол курулушун каржылоого кеткен чыгашалардын олуттуу өсүшү да көптөн

кабар берет. 2013-жылы 22,7 млн. сом болсо, 2015-жылы 252,2 млн. сом болду. Ал эми 2016-жылы жергиликтүү бюджеттен каржылоо 600 млн. сом көлөмүндө пландалган.

6-диаграмма. Жол курулушуна кеткен чыгашалардын өсүш динамикасы (млн. сом менен).

Жолдордун курулушунда 150 млн. сом көлөмүндө олуттуу жардам республикалык бюджеттен бөлүндү. Ошондой эле 44 млн. юань, же 500 млн. сомдон ашык көлөмдөгү Кытайдан келген инвестициялар колдонулду.

Жол чарбачылыгын каржылоонун мынчалык олуттуу деңгээли 2015-2017-жылдарга Бишкек шаарынын көчө-жол тармактарын өнүктүрүү концепциясынын жардамы менен ишке ашты. Ушул жылдан тарта 2016-2017-жылдарга Бишкек шаарынын кварталдар аралык жана микрорайондордогу жолдорду калыбына келтирүү жана реконструкциялоо Программасы ишке ашырыла баштайт.

Мындан тышкары жолдорду курууга комплекстүү мамиле камсыздалат: жанжолдор, жарыктандыруу, ирригация, велосипеддер үчүн жолдор, жолчырак объектиери.

“Бишкекасфальтсервис” муниципалдык ишканасында реформалар жүргүзүлүп, жолдорду жана жанаша аймактарды күтүүгө жана абаттоого карата комплекстүү мамиле жасоого милдеттендирилди.

Ушунча жылдардан бери биринчи жолу 2016-жылы шаардагы узундугу 136 км болгон 109 көчө оңдолот.

1-таблица. Жол курулушунун көлөмү

Жылдар	Көчөлөрдүн саны	Узундугу, км менен
2012	15	10,49
2013	18	27,75
2014	3	5,43
2015	14	24,1
2016	109	136,0

“Ачык мүмкүнчүлүктөр шаары” Өнүктүрүү программасында сейил бактардын чарбачылыгын өнүктүрүүгө жана жашылдандырууга чоң маани берилет. 2015-жылы сейил бактарды калыбына келтирүү жаатында олуттуу иштер жасалды, Айна-Чапаев районундагы сейил бак муниципалдык менчикке кайтарылды. Шаардын гүл бакчаларында

көчө машыктыргычтары орнотулуп, шаар тургундары арасында бир заматта популярдуу болду.

Бишкекте биринчи жолу Эркиндик бульварында тамчылатып сугаруу системасы киргизилди.

Акыркы 20 жылдан бери алгачкы жолу Бишкек шаарында 5 сугат скважинасы оңдолуп, ирригация тармактарын калыбына келтирүү боюнча (461 км) массалык иштер жасалды.

2015-жылы көчөлөргө жарык берүүнү жакшыртуу боюнча иштер башталды. Мында комплекстүү мамиле жасалды: мурдагыдай бир жерин алмаштырып, же жарык точкаларын оңдоп койбостон, жалпы көчөгө толук ревизия жүргүзүлдү. Ошентип 2015-жылы 11 көчөдө оңдоо иштери жүрдү. Мындай ыкма акча каражаттарын дагы да үнөмдүү сарптоого жардам берди жана 2015-жылы пландалган 819 жарык точкасынын ордуна 12 000ге жакыны оңдолду. Ала-Тоо аянтында жана Т.Сатылганов атындагы Улуттук филармонияда жайгашкан имараттарда көп функционалдуу светодиоддук жарыктандыруу орнотулду. “Бишкекэнергосбылук” коммуналдык ишканасында башкарууну жолго салуунун эсебинен шаардык бюджеттен бөлүнгөн субсидиялар 2013-жылдагы 400 млн. сомдон 2015-жылы 280 млн. сомго чейин азайды. Бул сандар электр энергиясына, көмүргө жана газга болгон бааны эсепке алгандын өзүндө чыкты.

Муниципалдык транспорт боюнча жүргүнчүлөрдү ташуунун өсүшү 118% түздү. Жолчырактар убактысы боюнча интервалдарды жүйөлүү эсептеп чыгып орнотулууда. Жолдордун ортосуна коюлган белгилер калыбына келтирүү иштери башталды.

Шаардык инфраструктураны жакшыртуу тартылган инвестициялардын көлөмүнө түздөн түз жараша болот. Жагымдуу инвестициялык климатты калыптандыруу үчүн төмөнкүдөй иштер аткарылды:

- токтотмо мейкиндигине ачык конкурс даярдалды, бул болсо ишкерлер арасында атаандаштыкты жаратат;
- “Бишкекбашкыархитектура” муниципалдык ишканасын мэриянын курамына өткөрүү борбор калаанын курулуш секторундагы уруксат берүү системасын жөнөкөйлөштүрүүгө жардам берет;
- Муниципалдык менчикти башкаруудагы процесстерди автоматташтыруу бизнес өкүлдөрүнүн ресурстарга акыйкат жеткиликтүүлүгүн камсыздады;
- “Биргелешкен ишмердик тууралуу келишимди түзүүдө конкурстук тандап алууну жана түз сүйлөшүүлөрдү өткөрүүнүн тартиби жөнүндө” Жобо иштелип чыкты. Бул Жобо капиталдык курулушта жерлерди колдонуу механизмдерин өркүндөтүүгө жол ачат.

2015-жылдагы инвестициялардын эсебинен 100 000ден ашык киши таза суу менен камсыздалды, 750 окуу орду түзүлүп, жол курулушунда 500 млн. сомго жакын акча өздөштүрүлдү.

Социалдык чөйрө

Социалдык коргоо чөйрөсүндө жаңы ыкмалар колдонулду. Алар калктын аярлуу катмарларынын абалын мурдагыдан да так баалоого, социалдык колдоонун даректүүлүгүн күчөтүүгө негизделет. Жалпысынан Бишкек шаары боюнча ушул тапта мамлекеттик кепилдиктерден тышкары социалдык жардамдын 27 түрү көрсөтүлөт.

Акыркы жылдардан бери алгачкы жолу социалдык жардамга кеткен чыгашалардын өсүшү байкалууда – 2013-жылы 249,2 сом болсо, 2015-жылы 336,6 сом болду.

Социалдык кызматкердин статусу да жогорулады: ал мындан ары калктын аярлуу топторуна жардам боюнча кеңейтилген функцияларды гана аткарбастан, ошону менен бирге муктаждыктарды баалап, аларды ишке ашырууда жардамды аныктайт. Б.а., жарандар менен иш алып барууда комплекстүү мамиле камсыздалат. Акыркы жылдары ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдар менен иштөө социалдык саясаттын өзгөчөлүгү болуп калды. Биринчи жолу Бишкек шаарында үн менен коштолгон жолчырактар пайда болуп, мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын керектөөлөрүн да эске алган жол белгилери орнотулуп жатат.

Социалдык жардамдын олуттуу бөлүгү шаардык бейөкмөт уюмдар менен тыгыз байланышта жасалууда. Бишкек шаарында жетим балдар үчүн республикадагы алгачкы 57 орундуу муниципалдык жатакана ачылды, Геронтологиялык борбор түзүлдү. Бишкек шаарындагы мектептердин Орусиядагы, Түштүк Кореядагы, Кытайдагы жогорку окуу жайлар менен эл аралык байланыштарды кеңейтүүсү мектептик билим берүүнүн өзгөчөлүгү болуп эсептелет. Мугалимдерди жана окуучуларды даярдоо боюнча эл аралык уюмдар менен өнөктөш мамилелер өнүгүүдө: Конфуций институту 14 мектепте кытай тилин үйрөтүүдө; Корея Республикасынын Билим берүү борбору 18 мектепте корей тилин үйрөтүүдө.

2015-жылы узак жылдардан бери бүтпөй келаткан 1460 орундуу эки мектептин курулушу соңуна чыкты. Мындан тышкары капиталдык ремонт боюнча каржылоо 2014-жылы 20,7 млн. сом болсо, 2015-жылы 65,9 млн. сом болуп, өсүш 318% түздү.

Мектепке чейинки билим берүү чөйрөсүн алсак, баары болуп 730 орундуу үч бала бакча муниципалдык менчикке кайтарылды. Балдарды мектепке даярдоо боюнча программа өнүгүүдө. Кыргыз

тилинде билим берген 97 топ түзүлдү. Маданият чөйрөсүндө болсо ири масштабдуу иш-чараларды жогорку көркөм деңгээлде уюштурууга жаңычыл, сапаттуу мамиле жасала баштады: Нооруз-2015, Жеңиштин 70 жылдыгы, Эне күнү, Шаар күнү, Жаңы жыл ж.б.

Китепканалардын ишинде жаңы форма киргизилди: электрондук китепкана, Китепканачы бакма эне, Китеп окуган троллейбус.

Алгачкы жолу шаардык чыгармачыл жамааттардын республика боюнча гастролдору уюштурулду.

Бишкек шаарынын өкүлдөрү Венгрияда, Сербияда, Түркияда, Мароккодо, Румынияда жана башка өлкөлөрдө өткөн эл аралык сынактардын жана фестивалдардын жеңүүчүлөрү болушту.

Мындан ары эмне болот?

2016-жылга жана алдыдагы жылдарга Бишкек шаарынын мэриясы өзү үчүн шаардын өнүгүүсүнө көмөктөшө турган төмөнкүдөй тапшырмаларды аныктап алды:

- 2015-2017-жылдарга Бишкек шаарынын көчө-жол тармактарын өнүктүрүү концепциясын ишке ашыруу;
- 2016-2017-жылдарга Бишкек шаарынын кварталдар аралык жана микрорайондордогу жолдорду калыбына келтирүү жана реконструкциялоо Программасын ишке ашыруу;
- Токтотмо мейкиндигин өнүктүрүү Концепциясын аягына чейин иштеп чыгуу жана жайылтуу;
- “Бишкектин түштүк-чыгышындагы турак жай райондорунун магистралдык суу түтүк жана канализациялык тармактары” долбоорун ишке ашыруу;
- Бишкек шаардык кеңешинин административдик райондорду башкаруунун жаңы тартиби тууралуу чечимдерин ишке ашыруу;
- шаардын борбордук бөлүгүн деталдуу пландоо долбоорун (ДПД) иштеп чыгуу иштерин жыйынтыктоо;
- “2030-жылга чейинки мезгилге Бишкек шаарынын газ, жылуулук, электр, суу менен камсыздоо жана суу буруу схемаларын” иштеп чыгуу иштерин улантуу;
- кеңеш менен биргеликте Шаарды жашылдандыруу Концепциясын иштеп чыгуу;
- эски санитардык полигонду рекультивациялоо жана жаңы таштанды сорттоочу заводду куруу – 2016-2017-ж.ж. (~15 млн. евро);
- 2016-2017-ж.ж. 50 троллейбус сатып алуу (7,9 млн. евро);
- көчөлөрдү жарыктандырууну модернизациялоо – 2016-2018-ж.ж. (~10 млн. евро);
- МЖИ аркылуу электрондук билеттөөнү киргизүү 2016-2017-ж.ж. (~1,5-3 млн. евро);
- Коомдук транспортту өнүктүрүү стратегиясын иштеп чыгуу жана жайылтуу (каржылоо 0,45 млн. евро көлөмүндө деп тастыкталган).

Бул рубрикадагы материалдар Швейцария өкмөтү каржылаган жана Helvetas Swiss Intercooperation Ассоциациясынын Филиалы менен Өнүктүрүү саясат институту Консорциумда аткарган “Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” Долбоорунун буюртмасы менен даярдалды. Алгачкы жолу бул маалыматтар “Өнүккөн жергиликтүү өз алдынча башкаруу – жогорку сапаттагы кызмат көрсөтүүлөр” Улуттук конференциясынын материалдар Жыйнагында жарыяланган. Аталган конференция Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жана “Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” Долбоорунун демилгеси боюнча 2015-жылдын декабрь айында өткөн. Конференция жана долбоор тууралуу толук маалыматты www.dpi.kg сайтынан таба аласыз. Долбоордун жетекчиси – Нурлан ДЖОЛДОШЕВ, office@dpi.kg.

Кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестри. Ишке ашыруунун теориясы жана практикасы. Көйгөйлөр жана сунуштар

Талант СОЛТОБЕКОВ, Венера БОЛТОБАЕВА, Дамира БУСТАНОВА, LBD-консалтингдин (Укукту жана бизнести өнүктүрүү фонду) укук боюнча эксперттери

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарындагы кызмат көрсөтүүлөр реестрлеринин түрлөрү

“Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө” КР Мыйзамы мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн негизги принциптерин белгилейт, бул чөйрөдөгү мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү аткаруучулар менен керектөөчүлөрдүн ортосундагы укуктук мамилелерди жөнгө салат, ошондой эле мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрин, аларды көрсөтүүнүн стандарттарын түзүүнүн тартибин аныктайт.

“Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө” КР Мыйзамына ылайык, бардык мамлекеттик жана жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөр бирдиктүү реестрге түзүлөт:

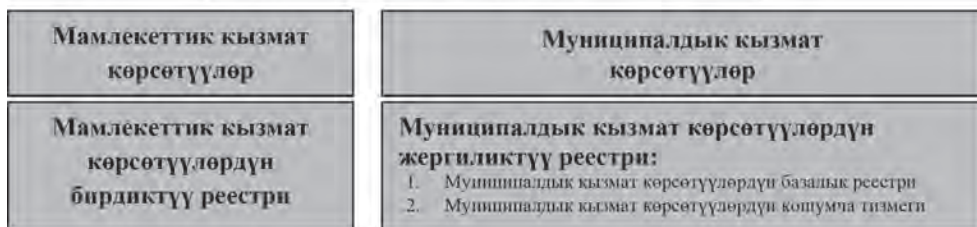
Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестри – конкреттүү администра-

тивдик-аймактык бирдиктин аймагында муниципалдык мекемелер тарабынан жеке жана юридикалык жактарга акысыз жана акы төлөө негизинде көрсөтүлүүчү муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бекитилген тизмеги.

Негизги айырмачылыгы – муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри КР мыйзамдары менен белгиленет жана КРнын бардык аймагында күчкө ээ. Ал эми муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмеги белгилүү бир муниципалитеттин өзүнчө алынган аймагында, же муниципалдар аралык кызматташуунун алкагында муниципалитеттин өзгөчөлүктөрүн же жергиликтүү бюджеттин мүмкүнчүлүктөрүн эсепке алуу менен бир нече муниципалитеттин аймагында күчкө ээ болот.

КР Өкмөтүнүн 2014-жылдын 3-июнундагы №302 токтому менен бекитилген “Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрин түзүү тартиби жөнүндө” Жобого ылайык, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, мекемелерге муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрине (базалык да, кошумча да тизмек) кошулбаган муниципалдык кызматтарды көрсөтүүгө тыюу салынат. Жобонун ченемдерин аткарбаганы же тийиштүү аткар-

Кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрлеринин түрлөрү

баганы үчүн, ошондой эле керектөөчүлөргө муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрине кирбеген кызматтарды көрсөткөн учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, мекемелер жана алардын жетекчилери КР мыйзамдарында белгиленген жоопкерчиликке тартылат. Ошентип муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн реестри аларды ишке ашырууда зарыл жана маанилүү укуктук актылар болуп эсептелет.

Кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри: теория, практика, укуктук көйгөйлөр жана сунуштоолор

КР мыйзамдарындагы жоболорго ылайык, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри – Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген ыйгарым укуктарга ылайык, ЖӨБ органдары тарабынан акысыз жана акы төлөө негизинде көрсөтүлүүчү муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бекитилген минималдуу тизмеги;

2015-жылдын 14-январында Өкмөттүн №6 “Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары көрсөтүүчү муниципалдык кызматтардын базалык реестрин бекитүү жөнүндө” токтому кабыл алынган. Анда базалык реестрге 12 муниципалдык кызмат көрсөтүү кирген. Ошол 12 кызмат көрсөтүүнүн ичинен бирөөнү гана кошпогондо баары акысыз негизде ишке ашырылат.

Аталган муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестрине жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлүүчү кызмат көрсөтүүлөрдүн төмөнкүдөй тизмеги кошулган:

- Бир административдик кызмат көрсөтүү: Юридикалык жана жеке жактардын сунушу боюнча калктуу конуштардагы географиялык объектилердин аталышы жана аталышын өзгөртүү (бул кызмат көрсөтүүнү жергиликтүү кеңештер акысыз ишке ашырат)
- Муниципалдык менчик объектилерине укуктарды берүү боюнча он кызмат көрсөтүү
- Бир кызмат көрсөтүү: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан уюштурулган китепканалардын фонддорунда турган басылмаларды жана документтерди убактылуу колдонууга берүү (бул кызмат көрсөтүүнү жергиликтүү кеңештер акысыз ишке ашырат).

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестрин ишке ашырууда укуктук маселелер

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри бир катар суроолорду жаратканын, мунун натыйжасында төмөндө сөз боло турган мыйзамдык коллизиялардын айынан аларды практикада ишке ашырууда түшүнбөстүктөр пайда болуп жатканын белгилей кетүү зарыл. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри мыйзам чыгаруу техникасы көз карашынан алганда айрым кызмат көрсөтүүлөрдү көп туура эмес аныктаган жана укук колдонуу практикасына чаташуу киргизүүдө.

1-маселе. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 7-8-пунктарындагы жоболордун Кыргыз Республикасынын жер мыйзамдарындагы муниципалдык менчикте болгон жер участкаларын акысыз берүү тууралуу ченемдерге карама-каршы келүүсү

Маселенин чоо-жайы: Бекитилген Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринде жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдары (айыл өкмөтү, шаарлардын мэриялары) тарабынан көрсөтүлүүчү «Юридикалык жана жеке жактарга муниципалдык менчикте турган жер участкаларын ижарага же менчикке берүү» жана «Жарандарга жанаша жайгашкан жер участкага пайдалануу же менчик укугун берүү» өңдүү кызмат көрсөтүүлөр акысыз болуш керектигин белгиленген.

Базалык реестрдин аталган жобосу муниципалдык менчикте болгон жер участкалары жеке жана юридикалык жактарга акы төлөнүүчү негизде берилет деп белгилеген жер мыйзамдарынын ченемдерине жана талаптарына карама-каршы келет. Ошону менен бирге:

- КР Жер кодексинин 8-беренесине карама-каршы келет. Бул беренедө “Кыргыз Республикасында жерди пайдалануу бюджеттен каржылануучу мамлекеттик жана муниципалдык жерди пайдалануучулардан жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталуучу тартиптен башка учурларда, бардык юридикалык жана жеке жактар үчүн акы төлөнүүчү болуп эсептелет; жер үчүн акы төлөө жерди пайдалангандык үчүн, жайыттарды кошпогондо, ижаралык акы түрүндө төлөнөт” деп айтылат.
- КР Жер кодексинин 32-беренесине. Бул беренедө жер участкаларын менчикке же пайдаланууга акысыз берүү учурлары каралган. Аталган беренедө жер участкалары кандай учурда акысыз негизде (б.а., бекер) бериле турганы так көрсөтүлгөн:
 - *Жер участкага жарандардын менчигине Кыргыз Республикасынын бүткүл аймагында акысыз түрдө бир жолу, атап айтканда: турак үйдү курууга жана тейлөөгө жана белгиленген ченемдер боюнча өзүмдүк көмөкчү чарба жүргүзүүгө жана дача курууга, ошондой эле Кыргыз Республикасынын жер үлүшүнө укугу бар жарандарына Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталган өлчөмдө берилет.*
 - *КР жарандарынын менчигине – жайыттарды кошпогондо, асылдуулугу төмөн айыл чарба жерлери аны өздөштүрүү жана айыл чарба өндүрүшүн жүргүзүү үчүн акысыз берилиши мүмкүн.*
- КР Жер кодексинин 32-беренесинин 3-пунктуна карама-каршы келет. Ал жерде “Жер кодексинин 73-беренесинин 2-пунктунда көрсөтүлгөн максаттарда жер участкалары бир жолу акысыз берилет” деп айтылган. КР Жер кодексинин

73-беренесинин 2-пунктуна ылайык, жер участкару төм. учурларда акысыз берилет: “Кыргыз Республикасынын жарандарына менчикке же пайдаланууга берилген жана калк жашаган пункттан жөө барууга алыс болгон айыл чарба багытындагы жерлерди пайдалануу үчүн айыл чарба жерлеринде пайдаланууга жарактуу болбогон жер участкарун же түшүмдүүлүгү аз айыл чарба жерлеринде имараттарды жана курулуштарды куруу үчүн жер участкарун менчикке же пайдаланууга берүүгө жол берилет. Имараттарды жана курулуштарды куруу үчүн жер участкарун берүү ыйгарым укуктуу орган тарабынан жүргүзүлөт”.

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылдын 23-сентябрындагы №571 токтому менен бекитилген Муниципалдык менчикте турган жер участкаруна менчик же ижара укугун берүүнүн тартиби жана шарттары жөнүндө типтүү жобого карама-каршы келет.

Бул маселени чечпей калтырып коюунун кесепеттери: Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестри күчүнө киргенден кийин жогоруда каралып жаткан муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр так эмес туюндурулгандыктан, мындай кырдаал түзүлдү: айыл өкмөтүнүн жана шаарлардын мэрия өкүлдөрү кайсы ченемди колдонуу керектигин, ошондой эле муниципалдык менчикте турган жер участкарун акыга бериш керекпи, же алар акысызбы дегенди түшүнө албай калышты. Мындан тышкары “бюджетке түшкөн негизги беренелер болмоюн жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кантип өнүгөт?” деген суроо жаралат. Себеби бюджетке муниципалдык менчикте турган жерлерди жарандарга жана юридикалык жактарга берүүнүн эсебинен ижара акысы түшүп турган.

Ошентип LBD консалтингдин эксперттери талданып жаткан кызмат көрсөтүүлөр так туюндурулбай, Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 8-пункту КР жер мыйзамдарына карама-каршы келүүдө деп эсептешет. Башкача айтканда, иш жүзүндө түшүнүктөр алмаштырылып калган. Биз карап жаткан мисалда мыйзам чыгаруучу “Юридикалык жана жеке жактарга муниципалдык менчикте турган жер участкарун ижарага же менчикке берүү” деген кызмат көрсөтүүнү Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестрине кошуп жатканда “муниципалдык менчикте турган жер участкарун укук орнотуучу документтерди берүү жана жол-жоболоштуруу” кызмат көрсөтүүсүн ойлогон болушу мүмкүн. Ал эми бул экинчи кызмат көрсөтүү адекваттуу болчу жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары чындап жасап келаткан ишке шайкеш келмек жана КР мыйзамдарына да карама-каршы болмок эмес.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин аталган пунктунда “короо-жай участкаруна жанаша жайгашкан жерлерге укук орнотуучу документтерди берүү жана тариздөө, үй курууларга

– короо-жай участкарунун ашыкчалары” жөнүндө сөз болушу мүмкүн. Анткени учурда бул кызмат көрсөтүү жарандар арасында актуалдуу жана көп талап кылынууда.

Маселени чечүү боюнча сунуштоолор: Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин төмөнкү пункттарына өзгөртүүлөрдү киргизүү сунушталат:

- Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 7-пунктун төмөнкүдөй редакцияда баяндоо: “жарандарга жайгашкан жер участкаруна (ашыкчаларына) пайдалануу же менчик укугун берүүчү укук орнотуучу документтерди берүү жана тариздөө”;
- Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 8-пункту: “муниципалдык менчикте турган жер участкаруна укук орнотуучу документтерди берүү жана тариздөө”.

2-маселе. Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестрдин 9-пунктунун жоболорунун КР Турак жай кодексинин жана “Муниципалдык менчик жөнүндө” КР Мыйзамынын ченемдерине карама-каршы келүүсү

Маселенин чоо-жайы: Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 9-пунктуна көрсөтүлгөн кызмат көрсөтүүнүн учурдагы түшүндүрмөсү муниципалдык менчикте турган кыймылсыз мүлк объекттерин менчиктештирүү жолу менен акысыз негизде менчикке берүүнү божомолдойт. Бул болсо Кыргыз Республикасынын Турак жай кодексинин 58-беренесинин нормаларына карама-каршы келет.

Ошону менен бирге КР Турай жай кодексинин 58-беренесинде Мамлекеттик жана муниципалдык турак жай фондунун турак жайларын менчиктештирүү акы төлөө негизинде, ошондой эле мыйзамдарда каралган учурларда акысыз негизде турак жайларды жарандардын менчигине берүү түрүндө жүзөгө ашырыла турганы белгиленген. Турак жайларды менчиктештирүү төмөнкүдөй формада жүзөгө ашырылат: 1) конкурс аркылуу сатуу; 2) кийин сатып алуу менен ижарага өткөрүп берүү; 3) тикелей сатуу; 4) акысыз өткөрүп берүү.

Ошону менен бирге бул беренедө менчиктештирүүнүн формасын турак жайдын менчик ээси же анын ыйгарым укуктуу органы, биздин учурда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аныктай турганы көрсөтүлгөн.

Мындан тышкары Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин бул 9-пункту “Мүлккө муниципалдык менчик жөнүндө” КР Мыйзамынын 12-1 жана 13-беренелеринин жоболоруна карама-каршы келет. Бул берененин ченемдерине ылайык, “Муниципалдык менчик объекттерин менчиктештирүү жергиликтүү кеңештер тарабынан бекитилген Муниципалдык менчик объекттерин менчиктештирүү программасынын негизинде төмөнкүдөй усулдар менен жүзөгө ашырылат: аукциондо сатуу; конкурста сатуу; кийин сатып алуу-

чу башкарууга берүү; кийин сатып алуучу ижарага өткөрүп берүү; чарбалык шериктердин жана коомдордун уставдык капиталдарына салым катары кошуу”. Муниципалдык менчик объекттерин менчиктештирүү программасы өзүнө муниципалдык менчикти менчиктештирүүдөн каражаттардын түшүү божомолун камтыш керек.

Жогоруда келтирилген жүйөлөрдөн улам, муниципалдык менчикте турган кыймылсыз мүлк объекттерин менчиктештирүү акынын негизинде, же акы төлөп жүзөгө ашырыла алат деп ырастоого болот.

Бирок эгерде Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 9-пунктунда “муниципалдык менчикте турган объекттерди менчиктештирүүгө укук орнотуучу документтерди берүү жана тариздөө” катары кызмат көрсөтүү жөнүндө сөз болуп жатса, анда ушундай болмок деп божомолдоого негиз бар.

Бул маселени чечпегендиктин кесепеттери: Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 9-пунктунун учурдагы түшүндүрмөсү муниципалдык менчикте турган мүлктү эффективдүү башкаруу боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине чектөөлөрдү киргизди.

Маселени чечүү боюнча сунуштоолор: Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринин 9-пунктунда көрсөтүлгөн кызмат көрсөтүүнүн туюндурмасын тактоо сунушталат.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмеги: теория, практика жана сунуштоолор

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмеги – муниципалдык мекемелер тарабынан жеке жана юридикалык жактарга акысыз жана акы төлөө негизинде көрсөтүлүүчү муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бекитилген тизмеги, ал жергиликтүү бюджеттин мүмкүнчүлүктөрүнөн улам ар бир администрациялык-аймактык бирдиктин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестринен ашык түзүлөт.

ЖӨБдүн ар бир аткаруучу органы (айыл өкмөтү) калктын керектөөлөрүнөн жана бюджеттин мүмкүнчүлүктөрүнөн улам муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзөт. Бул кошумча тизмек ЖӨБдүн өкүлчүлүктүү органынын (айылдык кеңештин) чечими менен бекитилет. Ошону менен бирге айрым учурларда муниципалитеттер аралык кызматташуунун негизинде кошумча кызмат көрсөтүүлөр бир нече администрациялык-аймактык бирдиктин (айылдык аймактардын) территориясында киргизилип, ишке ашырылса болот.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүү процесси

“Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” долбоорун ишке ашыруунун алкагында муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүүдө негизги кыйынчылыктар муници-

палдык кызмат көрсөтүүлөрдү кошумча тизмекке кошуу үчүн аларды аныктоо жана туюндуруу процесси менен түздөн-түз байланыштуу болду. Бул ЖӨБ органдарына да, жергиликтүү жамааттарга да тиешелүү. Бул кыйынчылыктардын пайда болуусунун булактары:

- биринчиден, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү кошумча тизмектин алкагында ишке ашыруу жана алуу мүмкүнчүлүктөрү туралуу маалымдалбаганы;
- экинчиден, жергиликтүү калктын көйгөйлөрүн жана алардын кошумча муниципалдык кызмат көрсөтүүгө керектөөлөрүн туура аныктоо үчүн укуктук билимдин жана көндүмдөрдүн жоктугу;
- үчүнчүсү жана негизгиси – бул көйгөйлөрдү жана керектөөлөрдү кошумча тизмекке киргизүү үчүн аларды муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр категориясына өткөрүү.

Мындан тышкары ЖӨБ органдары муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмесин түзүүнүн жол-жоболорун билбей турганын, мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө ченемдерди колдонуу жана ишке ашыруу боюнча укуктук билими жетишсиз болгонун белгилей кетүү зарыл.

Жергиликтүү деңгээлде муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүү максатында ЖӨБ органдары жана жергиликтүү жамаат үчүн бир катар юридикалык иш-чаралар өткөрүлдү. Бул иш-чаралар маалымдуулукту жана укуктук билимди жогорулатууга, жергиликтүү жамааттын көйгөйлөрүн жана керектөөлөрүн аныктоонун, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүүнүн практикалык көндүмдөрүнө үйрөтүүгө багытталган.

Кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндө укуктук маселелер боюнча ЖӨБ органдарынын, жергиликтүү жамааттын өкүлдөрүнүн дараметин жогорулатуу үчүн “Кызмат көрсөтүүлөрдүн укуктук негиздери” темасына маалымат берүүчү-окутуучу тренингдер өткөрүлгөн. Катмышуучулардын жалпы саны 300 кишиден ашты, алардын ичинен 44% аялдар, 56% эркектер болду.

Алынган билимди практика менен бекемдөө жана жергиликтүү жамааттын көйгөйлөрүн жана керектөөлөрүн аныктоонун, аларды жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөргө трансформациялоонун көндүмдөрүнө үйрөтүү үчүн муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүү боюнча практикалык тренинг-семинарлар өткөрүлдү. Катмышуучулардын жалпы саны 300 кишиден ашты, алардын ичинен 41% аялдар, 59% эркектер болду.

Жарандардын катышуусун камсыздоо жана калктын социалдык жактан аярлуу топторунун кызыкчылыктарын эсепке алуу максатында фокус топтор өткөрүлдү. Ал жерде калктын социалдык жактан аярлуу тобу негизги максаттуу аудитория болду. Жарандардын кошумча муниципалдык кызмат көрсөтүүлөргө суроо-талаптары жана керектөөлөрү

фокус топтордун жыйынтыгы боюнча катышуучулар кол коюп, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жиберген резолюцияларга да киргизилди. Ошентип 56 фокус топ өткөрүлсө, катышуучулардын жалпы саны 560 кишиден ашты.

Ушул тапта LBD консалтингдин юристтери жана эксперттери ЖӨБ органдарына көрсөткөн укуктук консультативдик колдоо (коучинг) фазасы уланууда.

Ошентип, 14 пилоттук муниципалитетте жасалган иштердин жыйынтыгы боюнча, ЖӨБ органдары кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүү боюнча комиссияларды бекитип, алар иштеп жатат, муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегинин долбоорлору түзүлдү (ошондой эле 1-таблицаны да караңыз, анда кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча реестрлеринин долбоорлорунун жалпылаштырылган тизмеги келтирилет). Бул долбоорлор ушул тапта текшерүү баскычында турат: сунушталган кызмат көрсөтүүлөрдүн муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн белгиленген критерийлерине шайкештиги, акыга, же акысыз көрсөтүлүшү жана башка жол-жоболору текшерилүүдө.

Төмөндө Ысык-Көл облусундагы Жети-Өгүз районунун Жети-Өгүз айылдык аймагында кошумча тизмекке киргизүү үчүн сунушталган айрым кызмат көрсөтүүлөрү келтирилген:

- *Аз камсыз болгон, жалгыз бой жашаган кары адамдарга кыш мезгилинде көмүр берүү. Бул кызмат көрсөтүү кары адамдарды колдоого, улуу муунга кам көрүүгө багытталган.*
- *Оор турмуштук кырдаалда калган үй-бүлөлөргө социалдык-укуктук кызмат көрсөтүүлөрдү уюштуруу. Бул кызмат көрсөтүү үй-бүлө институтун коомдун негиздери катары сактап калууга жана илгерилетүүгө багытталган.*
- *Колу жука үй-бүлөлөрдө өскөн эки жашка чейинки наристелерге бекер сүт таратууну уюштуруу. Бул кызмат көрсөтүү аз камсыздалган үй-бүлөдө өскөн балдардын саламаттыгына кам көрүү, колдоо үчүн зарыл тамак болуучу элементтер менен камсыздоого көмөктөшүүгө багытталган.*
- *Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү балдардын жайкы лагерлерде эс алуусун уюштуруу. Бул кызмат көрсөтүү ден соолугунун айынан эч кандай мүмкүнчүлүктөрү болбогон мындай балдардын коомго аралашуусуна көмөктөшүүгө багытталган.*
- *Айыл өкмөтүндө жашаган балдардын спорттук мелдештерге жана мектеп олимпиадаларына катышуусу үчүн аларды транспорт менен алып баруу-алып келүү ишин уюштуруу. Бул кызмат көрсөтүү баланын маданий инсандык өнүгүүсүнө көмөктөшүп, бийлик органдарынын айылдык аймактагы балдардын жетишкендиктерине кызыкдарлыгын көрсөтө алмак.*

Ошондой эле жасалган иштердин ар бир этабында жергиликтүү жамааттын, түрдүү социалдык топтордун жана аны менен катар калктын социалдык жактан аярлуу катмарларынын кызыкчылыктарын мүмкүн болушунча көбүрөөк эсепке алууга басым жасалып турду.

Мунун далили катары, ошондой эле жергиликтүү жамааттын, анын ичинде калктын социалдык жактан аярлуу катмарынын кызыкчылыктарын эсепке алуунун жана алардын катышуусунун туруктуу процессин камсыздоо үчүн жергиликтүү тейлөө саясатын калыптандыруу, кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестрин түзүү жол-жоболорун институционалдаштыруу процессинде жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндөгү жергиликтүү ченемдик укуктук актылар жергиликтүү деңгээлде кабыл алынып жатат. Мисалы, “Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегин түзүүнүн тартиби жөнүндө жобо”. Бул жобонун негизги жерлери:

- кызмат көрсөтүүгө суроо-талапты түзүүнүн тартиби,
- чогулуштарды, элдик жыйындарды өткөрүүнүн, бейөкмөт уюмдардан жана жергиликтүү кеңештердин депутаттарынан арыздарды жана сунуштарды чогултуунун ж.б. жол-жоболорунун сүрөттөлүшү,
- калктын социалдык жактан аярлуу катмарларынын кызыкчылыктарын эсепке алуу;
- муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестрин түзүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын аракеттерине/аракетсиздигине даттануунун тартиби.

Алдын ала жыйынтыктар “Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” долбоорун ишке ашыруунун алкагында жасалган иштерде ЖӨБ органдарынын жана жергиликтүү жамааттын активдүүлүгү жогору болгонун көрсөтүүдө. ЖӨБ органдары кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестрин түзүү жолу менен өз ишин жакшыртуу канчалык маанилүү болгонун баамдай башташты. Муну жер-жерлерде өзгөчө социалдык жактан аярлуу топтордун көйгөйлөрүн чечүүгө жана керектөөлөрүн канааттандырууга багытталган сунушталып жаткан кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири спектри да далилдеп турат. Ошондой эле бул этапта жетишилген жыйынтыктар ЖӨБ органдарынын жалпы жергиликтүү жамаат үчүн кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатууга кызыкдар болгонун тастыктаган маанилүү фактор болуп эсептелет.

Бул жыйынтыктар мындан ары башка муниципалитеттерде да мыкты тажрыйбаны жайылтууга мүмкүнчүлүк берет. Бул болсо өз кезегинде республика боюнча турмуш шарттын оңолушунда жана сапатынын жакшырышында билинет.

Корутунду сөз: “Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” долбоорун ишке ашыруунун алкагында бардык өнөктөштөрдүн тыгыз өз ара аракетинин жана жигердүү кызматташтыгынын натыйжасында жергиликтүү тейлөө саясатын жакшыртуу жана мыкты тажрыйбаларды жайылтуу үчүн негиз түптөлүп, шарттар түзүлдү. Бул болсо жергиликтүү деңгээлде турмуш шартты жогорулатууга көмөктөшө турган ажыратылгыс фактор болуп эсептелет.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмеги (долбоорлор)

№	Кызмат көрсөтүүнүн аталышы	Шарттар
Ысык-Көл облусунун Ысык-Көл районундагы Бостери АА		
1	Таза суу менен камсыздоодо 1-2-топтогу ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдарга жеңилдиктерди берүү	Акысыз
2	1-2-топтогу ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын, балдардын күндүз кризистик борбордо калуусу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү уюштуруу	Акысыз
3	Таланттуу балдардын спорттук мелдештерге жана окуу олимпиадаларына катышуусун жарым-жартылай каржылоо	Акысыз
4	Жарандардын социалдык жактан аялуу категориясын таш көмүр менен жарым-жартылай камсыздоо (бул кызмат көрсөтүүнүн отчеттуулугу жана айкындуулугу үчүн тандап алуу критерийлерин жана жол-жобосун сүрөттөө зарыл)	Акысыз
5	Кургак учук, кант диабети менен ооругандар үчүн дары-дармектерди жарым-жартылай каржылоо	Акысыз
6	Мал ооруларын алдын алуу максатында муниципалдык ветеринардын кызмат көрсөтүүлөрүн уюштуруу	Акысыз
7	Үй-бүлөлүк абалы, жашаган жери, мүлкү, жери, малдын саны тууралуу маалымкат берүү.	Акысыз
8	Таризделбеген жер участкакторуна, чарбакка, иштетилген жерлерге укук орнотуучу документтерди жол-жоболоштуруу.	Акынын негизинде
9	Муниципалитеттердин аймагында бак-дарактарды сугаруу үчүн арыктарга сугат суу берүүнү уюштуруу	Акысыз
10	Жеке турак жай курууга уруксат берүүнү өтүнгөн арыздар боюнча кезек күткөндөрдүн тизмесин системага салуу жана бул тизмени жүргүзүү	Акысыз
Ысык-Көл облусунун Ысык-Көл районундагы Кумбел АА		
1	1-2-топтогу ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын, балдардын күндүз кризистик борбордо калуусу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү уюштуруу	Акысыз
2	Таланттуу балдардын спорттук мелдештерге жана окуу олимпиадаларына катышуусун жарым-жартылай каржылоо	Акысыз
3	1-2-топтогу майып адамдарды таш көмүр менен жарым-жартылай камсыздоо (бул кызмат көрсөтүүнүн отчеттуулугу жана айкындуулугу үчүн тандап алуу критерийлерин жана жол-жобосун сүрөттөө зарыл)	Акысыз
4	Мал ооруларын алдын алуу максатында муниципалдык ветеринардын кызмат көрсөтүүлөрүн уюштуруу	Акынын негизинде
Ысык-Көл облусунун Тоң районундагы Улахол АА		
1	Мыкты окугандарга, спортчуларга, таланттуу балдарга эс алуу лагерине бекер жолдомо берүү, мелдештерге барып-келүүгө кеткен жол чыгашаларын төлөп берүү	Акысыз
2	Башкы планга ылайык, муниципалдык жер участкагунун чек арасын тактоо	Акынын негизинде
3	Жер участкагун ижарага берүү келишиминин жупнускасын же кошумча макулдашууну берүү	Акынын негизинде
4	Жер участкагун үчүн ижара төлөмдөрү боюнча карыздын жоктугу тууралуу маалымкат берүү	Акысыз
5	Муниципалдык имараттардын мүлктүк, баланстык наркы, мүлкү, жери жана малы, жер үлүшү, короо-жай участкагун ж.б. кыймылсыз мүлкү, техникасы тууралуу маалымкат берүү	Акысыз
Ысык-Көл облусунун Тоң районундагы Мамбетов АА		
1	Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын (1-2-топтогу), жесирлердин, бала чагынан бери майыптардын телефон үчүн акы төлөөдө жеңилдиктерди берүү	Акысыз
2	Муниципалдык имараттардын мүлктүк, баланстык наркы, мүлкү, жери жана малы, жер үлүшү, короо-жай участкагун ж.б. кыймылсыз мүлкү, техникасы тууралуу маалымкат берүү	Акысыз
3	Кары адамдарга, колу жука үй-бүлөлөргө кыш мезгилинде көмүр берүү	Акысыз
4	Спортчулардын жана таланттуу балдардын мелдештерге барып-келүүгө кеткен жол чыгашасын жарым-жартылай төлөө	Акысыз
5	Жер участкагун үчүн ижара төлөмдөрү боюнча карыздын жоктугу тууралуу маалымкат берүү	Акысыз
Жалал-Абад облусунун Сузак районундагы Ленин АА		
1	Үй-бүлөлүк абалы, жер үлүшү, карызы жоктугу, жашаган жери тууралуу маалымкаттардын бардык түрүн берүү	Акысыз
2	Жупнускасын, же маалымкат берүү жолу менен, же обпархивден издөө менен өткөн жылдар үчүн социалдык төгүмдөр боюнча квитанцияларды издөөгө көмөктөшүү.	Акысыз
3	Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдарды, колу жука үй-бүлөлөрдү жана карыларды кыш маалында көмүр менен камсыздоо	Акысыз
4	Айыл өкмөттө жашаган балдардын спорттук мелдештерге жана мектеп олимпиадаларга барып-келүүгө кеткен жол чыгашаларын төлөп берүүнү уюштуруу	Акысыз

5	Үй жанындагы жер участкакторунун да, жер үлүштөрүнүн да чек арасын аныктоо	Акысыз
6	Социалдык мекемелерди таза суу менен камсыздоо үчүн кудук казуу жана анын ишин уюштуруу	Акысыз
7	Жер участкакторун, муниципалдык турак жай берүү жолу менен жаш мугалимдерди тартуу жана шыктандыруу	Акысыз
8	Айыл өкмөтүндө жашаган ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү балдар үчүн жайкы эс алууну уюштуруу	Акысыз
Жалал-Абад облусунун Ала-Бука районундагы Көк-Таш АА		
1	Кулпексай, Орто-Суу, Чоңсай жана Жалгыз-Өрүк айылдарынан Көк-Таш айылындагы мектепке окуучуларды алып барып-алып келүүнү уюштуруу	Акысыз
2	Ала-Буканын райборборуна дарыгерге көрүнгөнү келип-кеткен ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын жол чыгашаларын төлөп берүү	Акысыз
3	Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдарга квартал сайын жөлөкпүл төлөп туруу (кошумча реестрге кошуудан мурда анализ жүргүзүү сунушталды)	Акысыз
4	Колу жука үй-бүлөлөргө квартал сайын жөлөкпүл төлөп туруу (кошумча реестрге кошуудан мурда анализ жүргүзүү сунушталды)	Акысыз
5	Ден соолугунан чектелүү адамдар үчүн майыптарды арабасын сатып берүү	Акысыз
6	Жалгыз бой кары адамдарды, ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдарды жана колу жука үй-бүлөлөрдү кыш маалында көмүр менен камсыздоо	Акысыз
7	10 жана андан ашык бала төрөгөн, ушундай статусу СССР маалында алган Баатыр эңелерге материалдык жардам көрсөтүү	Акысыз
8	Толук жетим жана жарым-жартылай жетимдерди кийим-кече менен камсыздап, гуманитардык жардам берүү	Акысыз
9	1-топтогу майыптарга жана жалгыз жашаган карыларга жайыт билеттерин төлөөдө жеңилдик берүү	Акысыз
10	Кыш мезгилинде карышкырларды атууну уюштуруу	Акысыз
11	Үй-бүлөлүк абалы, жер үлүшү, карызы жоктугу, жашаган жери тууралуу маалыматтардын бардык түрүн берүү	Акысыз
12	Айыл өкмөтүндө жашаган ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү балдар жана колу жука үй-бүлөлөрдө өскөн балдар үчүн жайкы эс алууну уюштуруу	Акысыз
Жалал-Абад облусунун Чаткал районундагы Сумсар АА		
1	Радиациялык нуруланууну болтурбоо максатында колу жука үй-бүлөлөрдү сүт менен камсыздоо (каржылоо жана жергиликтүү бюджеттин мүмкүнчүлүктөрү маселесин изилдеп көрүү керек)	Акысыз
2	Үй-бүлөнүн курамы тууралуу маалымат берүү	Акысыз
3	Жарандардын жер үлүшү болуп-болбогону тууралуу маалымат берүү	Акысыз
4	Жергиликтүү тургундарды Шекафтар-Сумсар каттамы боюнча ташууну уюштуруу (рейстик транспорт)	Акынын негизинде
5	Каныш-Кыя айылы менен район борборунун (180 км) тургундарынын эки тарапка тең белгилүү бир мезгилде түрдүү документтерди жеткирүү боюнча курьердик кызмат көрсөтүүнү уюштуруу	Акысыз
6	Медициналык текшерүүдөн өткөндөн кийин ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү адамдардын жол киресин төлөп берүү	Акысыз
Жалал-Абад облусунун Ноокен районундагы Масы АА		
1	Жалгыз бой жашаган, колу жука кары адамдарга кыш мезгилинде кошумча көмүр берүү	Акысыз
2	Ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелүү балдар үчүн саламаттыкты бекемдөөчү мекемелерге жолдомонун акчасын жарым-жартылай кайтарып берүү	Акысыз
3	Айылдык аймакта жашаган таланттуу балдар түрдүү интеллектуалдык жана спорттук мелдештерге катышкан учурда жол киресин жарым-жартылай төлөп берүү	Акысыз
4	Башкы планга ылайык, муниципалдык жер участкасын чек арасын тактоо	Акысыз
5	Жер участкасын ижарага берүү келишиминин жупускасын же кошумча макулдашууну берүү	Акынын негизинде
6	Жер участкасы үчүн ижара төлөмдөрү боюнча карыздын жоктугу тууралуу маалымат берүү	Акысыз
7	Айылдык аймактагы жалгыз бой жашаган кары адамдарга ысык тамак уюштуруу	Акысыз
8	Окуучуларды мектепке жеткирүүнү, кайра алып кетүүнү уюштуруу	Акысыз
9	Калка маданий-агартуучулук иш-чараларды уюштуруу	Акысыз

Асылбек ЧЕКИРОВ,
“Жергиликтүү
деңгээлде кызмат
көрсөтүүлөрдү
жакшыртуу”
Долбоорунун талаа
жумуштары боюнча
менеджери

Муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн финансылык өңүттөрү

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары Кыргыз Республикасынын мамлекеттик башкаруу системасында өзүнүн маанилүү ордун ээлейт. Ал жарандардын турмуш тиричилиги системасын жана кызмат көрсөтүүнү уюштурууну жалпысынан камсыздаш керек. Кызмат көрсөтүүлөрдүн түрлөрүнө карабастан жалпысынан кызмат көрсөтүү системасын өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүп берүү мамлекеттик органдардын да, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын да милдети болуп эсептелет жана алар бул үчүн жооптуу болушат. Анын ичинде “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамга ылайык, жергиликтүү экономиканы өнүктүрүү менен коммерциялык мүнөздөгү кызматтарды көрсөтүү үчүн шарттарды түзүү жергиликтүү маанидеги маселе болуп эсептелет.

Бирок ЖӨБ органдарынын тикелей жоопкерчилиги муниципалдык кызматтарды көрсөтүү жана жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнүн алкагында кызмат көрсөтүү процессин уюштуруу болуп саналат. Кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндөгү бул эки багыт башкаруу усулдары, анын ичинде финансылык башкаруу боюнча өз-өзүнчө өзгөчөлүктөргө ээ.

Жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүнүн алкагында кызмат көрсөтүүлөрдү каржылоо белгилүү бир ченемдик-укуктук негизге жана иштеп даярдалган практикага ээ. Мыйзамдарда да, методологиялык базада да өркүндөтүлүш керек болгон учурлар бар жана бул маселелер да мамлекеттик органдардын назарында болууга тийиш. Бирок муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн финансылык өңүттөрүн талкуулап алуу өзгөчө актуалдуу жана артыкчылыктуу маселе болуп турат. Бул биринчи кезекте акыркы жылдары дал ушул мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндө мамлекеттик саясат калыптана баштаганы менен байланыштуу. Ал эми мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр болсо жалпы табиятка, мүнөздөмөгө жана критерийлерге ээ.

Муниципалдык кызмат көрсөтүү – жеке жана юридикалык жактардын суроо-талаптарын аткаруу боюнча алардын компетенциясынын чегинде жүзөгө ашырылуучу жана кызмат көрсөтүүлөрдү

керектөөчүлөрдүн укуктарын ишке ашырууга, мыйзамдуу кызыкчылыктарын канааттандырууга, же болбосо жарандык-укуктук мамилелердин натыйжасында пайда болуучу милдеттерди аткарууга багытталган мамлекеттик мекемелердин ишинин натыйжасы.

Каржылоо көз карашынан алганда муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрүн белгилеп коюу керек: а) бюджеттик мекемелер тарабынан ишке ашат (анын ичинде түздөн-түз ЖӨБ органдары тарабынан); б) жергиликтүү бюджеттен каржыланат; в) кызмат көрсөтүүлөрдүн акысы жүйөлүү болуп, Ведомстволор аралык комиссия тарабынан тастыкталыш керек; г) кызмат көрсөтүүлөрдүн баасы өздүк наркынан ашпаш керек; д) эгерде кызмат көрсөтүү акынын негизинде болсо, акча бюджеттик мекеменин атайын эсебине түшөт жана жергиликтүү бюджетте чагылдырылат.

“Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө” Мыйзамга ылайык, ЖӨБ органдары муниципалдык кызмат көрсөтүү жергиликтүү реестрге кирген учурда гана кызмат көрсөтүүгө акылуу. Өз кезегинде кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестри жергиликтүү кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестрине жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча реестрине кирген кызмат көрсөтүүлөрдөн турат. Эгерде Өкмөт кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык тизмегин бекитип берсе, анда бул Өкмөт аны каржылоо боюнча белгилүү бир кепилдиктерди берип жатканын билдирет. Ошентип базалык реестрдеги муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жергиликтүү бюджеттен кыржалат деген тыянак чыгарса болот. Бирок мамлекет бул каражаттар аларды аткаруу үчүн жетиштүү боло тургандай шарттарды түзөт. Ушул тапта мамлекеттин киреше булактары менен камсыздоодогу ролу бюджеттер аралык мамилелер системасы менен аныкталууда. Ал өзүнө салыктык жана салыктык эмес кирешелер булактарын (анын ичинде жалпы мамлекеттик салыктарды бөлүштүрүү) камсыздоону, ошондой эле трансферттерди эсептөөнү жана берүүнү камтыйт. Эгерде ЖӨБ органы бюджеттер аралык мамилелердин учурдагы системасы базалык реестрдеги муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр

боюнча чыгаша милдеттенмелерин аткарууга жол бербей жатканы тууралуу жүйөлүү суроо-талап болсо, анда бул нерсе мамлекетти киреше потенциалын жогорулатуу, же трансферт жиберүү менен жергиликтүү деңгээлде бюджеттик процесске таасир тийгизүүгө түрткү болуш керек. Маселенин мына ушундай өңүттөн каралуусунда жүйө бар. Себеби кызмат көрсөтүүлөрдүн базалык реестриндеги муниципалдык кызмат көрсөтүүнүн чыгаша милдеттенмелерин эсептөөгө түздөн-түз негиз болуп берген стандарттарды, ошондой эле административдик регламенттерди Өкмөт бекитет.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегиндеги кызмат көрсөтүүлөрдү каржылоо үчүн акча ресурстарын эсептөөдө кырдаал башкачараак.

Муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмеги - муниципалдык мекемелер тарабынан жеке жана юридикалык жактарга акысыз жана акы төлөө негизинде көрсөтүлүүчү муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн бекитилген тизмеги, ал жергиликтүү бюджеттин мүмкүнчүлүктөрүнөн улам ар бир администрациялык-аймактык бирдиктин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен муниципалдык кызматтарды көрсөтүүнүн базалык реестринен ашык түзүлөт.

Кызмат көрсөтүүлөрдүн бул тибинде ЖӨБ органдары чыгаша милдеттенмелерин өз каражаттарынын алкагында гана (жергиликтүү бюджеттин же балким бюджеттен тышкаркы каражаттардын эсебинен) аткаруу үчүн жооптуу. Атүгүл ЖӨБ органдары муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн стандарттарына жана административдик регламенттерин өз алдынча кабыл алат жана мында финансылык факторду да эсепке алууга тийиш.

“Мамлекеттик жана муниципалдык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндө” Мыйзам муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдү аткарууну жеке компанияларга, коммерциялык эмес уюмдарга, муниципалдык ишканаларга аутсорсингге берүүгө бөгөт койбойт. Ошону менен бирге аларга ыйгарым укуктар эмес, кызмат көрсөтүүнү аткаруу гана өткөрүлүп берилерин белгилей кетүү маанилүү. Башкача айтканда, кызмат көрсөтүүнү кимиси гана аткарбасын, кызмат көрсөтүү үчүн жоопкерчилик ЖӨБ органына жүктөлөт.

МИСАЛ: ЖӨБ органы муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн кошумча тизмегине 3 жашка чейинки балдарга бекер биолокт берүүнү кошту. Кызмат көрсөтүүнү “Молочная кухня” МИ аткарууда. Бирок бул кызмат көрсөтүүнү жеткирүү укугу ЖӨБ органына гана тиешелүү жана жаран бул кызмат көрсөтүүнү уюштуруу үчүн жооптуу уюмду гана көрөт. Эгерде муниципалдык ишкана бул кызмат көрсөтүүнү талаптагыдай жеткирбесе, анда жарандын алдында ЖӨБ органы гана жооп берет.

Тапшырыкчы катары чыккан ЖӨБ органы менен аткаруучунун ортосундагы өз ара мамилелердин мындай схемасында муниципалдык же социалдык тапшырыкты аткарууга негизделген каржылоо усулу өзгөчө мааниге ээ болот.

Бул усул боюнча жүргүзүлгөн каржылоо учурда көп практикаланып келаткандай, аткарылган жумуш-

ка кеткен чыгымдын көлөмү боюнча эмес, аткарылган тапшырма майнаптуу болгону үчүн акыга негизделгени маанилүү.

Акы үчүн кызмат көрсөтүүнүн аутсорсингинде (англ. тышкы булактарды/ресурстарды колдонуу) алынган акча каражаттары кызмат көрсөтүүнү аткаруучуга түз түшпөйт. Акча ЖӨБ органынын бюджетине жиберилет. Андан соң муниципалдык же социалдык тапшырык үчүн акы катары аткаруучуга которулат. Акча каражаттары аткаруучунун бюджетинде “сиңип кетүүсүн” болтурбоо үчүн акчанын максаттуу сарпталуусун камсыздоо зарыл болуп турганда мындай “ийри-буйру” жол өзүн актайт. Кошумча тобокелчилдик – жаран сапатсыз кызмат көрсөтүү үчүн төлөп калышы мүмкүн. Анткени конкреттүү керектөөчүдөн түздөн-түз аткаруучуга түшкөн акча ошол каражаттардын жалпы массасында “ээсиз калат” жана конкреттүү жаранга көрсөтүлгөн кызматтардын сапатын чагылдырбайт. Ошондуктан жергиликтүү жамааттын атынан бирдиктүү тапшырыкчы катары дал ушул ЖӨБ органы аткарылган жумуштардын жыйынтыгына жараша акча төлөө үчүн акыга негизделген кызмат көрсөтүүлөрдөн түшкөн каражатты жергиликтүү бюджетте чогултуш керек.

Тигил же бул кызмат көрсөтүүлөрдүн жергиликтүү реестрге болуусу ал боюнча чыгаша милдеттенмелерин ЖӨБ органдары үчүн милдеттүү кылат. Башкача айтканда, бул жергиликтүү бюджеттин чыгаша бөлүгүн пландоодо, бул чыгашаларды да коргогон беренелер жана коммуналдык чыгашалар менен бирдей деңгээлде артыкчылыктуу катары кароо маанилүү жүйө болуп эсептелет. Буга байланыштуу муниципалдык кызмат көрсөтүүгө чыгымдарды эсептөө көз карашынан алганда муниципалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн стандартынын жана административдик регламенттин жол-жоболорунун мазмуну чоң мааниге ээ. ЖӨБ органы стандартты жана административдик регламентти өз алдынча иштеп чыгат (аткаруучу орган) жана кабыл алат (жергиликтүү кеңеш). Бул болсо биринчи кезекте жарандардын суроо-талабы менен бул кызмат көрсөтүүлөрдү туруктуу, узак мөөнөттүү негизде ишке ашыруу ортосундагы теңдемени (балансты) сактап калууда алардын жоопкерчилигин күчөтөт. Башкача айтканда, стандарт жана административдик регламент жүйөлүү, реалдуу болуп, финансы ресурстары менен бекемделиш керек.

Бүгүнкү күндө муниципалдык кызмат көрсөтүү боюнча чыгымдарды эсептөөнүн типтүү методикасын талап кылуу актуалдуу маселе болуп турат. Мындан тышкары кызмат көрсөтүүнүн эң кыска жана эң үнөмдүү ыкмаларын камсыздаган административдик регламентти түзүү практикасын өздөштүрүү да маанилүү.

Келечекте жергиликтүү реестрден милдеттүү кызмат көрсөтүү боюнча талаптар жана буга жараша каржылоо ЖӨБ органдарын кызмат көрсөтүүнүн сапатын бузбастан каржылоонун чыгымдарын азайтууга мүмкүнчүлүк берген эң ыңгайлуу жолдорун табууга түртөт.

ЖӨБ органдарынын ишине туруктуу мониторинг жана баалоо жүргүзүп туруу принциби

Медет СУЛТАМБАЕВ,

ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун мониторинг жана баалоо боюнча адиси

Өнүктүрүү саясат институту кызмат көрсөтүүлөргө коомдук мониторинг жүргүзүү практикасын 2012-жылдан баштап ушул кезге чейин жайылтып келатат. Коомдук мониторингди жайылтуунун негизги өзгөчөлүгү болуп “долбоордук мамиле”¹ принцибинен баш тартуу болгон. Мындай мамиледе жарандардын катышуусу форма боюнча жана таасирдүү кызыкдар тарап (өтө көп учурда донор) белгилеген чөйрөлөрдө маалымат берүү же чогултуу менен гана чектелип калат. Ушундай эле көрүнүштү донордук жардам аралашкан көптөгөн башка долбоорлордо да байкоого болот. Бул долбоорлордо коомдук мониторингдин аспабы катары БМЖБ топторун түзүү милдеттүү шарт болуп эсептелет. Мындай топтордун ишинин жыйынтыгы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун узак мөөнөттүү көрсөткүчтөрүнө өтө аз таасирин тийгизет. Себеби аларды “тапшырыкчы” – долбоорду каржылаган тарап гана талап кылат.

Элдеттик муниципалитеттердин деңгээлинде

¹ “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине жергиликтүү жамааттын пландуу мониторинг жүргүзүп, үзгүлтүксүз баа берип туруусу” практикалык окуу китеби. ӨСИ. 2015-ж. 5-бет.

коомдук мониторинг жана баалоонун мындай процесси үзүндү-үзүндү мүнөзгө ээ, ал эми анын жыйынтыктары адатта чечим кабыл алуу процессинде эсепке алынбай калат. Ошондой болсо да жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде өз күчү же жарандардын жигердүү катышуусу менен ишке ашкан коомдук мониторинг жана баалоо процесси мурда эле өзүнчө долбоорлорго айланып, туруктуу, үзгүлтүксүз процесс – жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусунун бардык циклинин ажыратылма бөлүгү болуп калыш керек эле.

Практика көрсөткөндөй, коомдук мониторингди жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде мониторинг жана баалоонун аспабы катары жайылтуу кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жакшыртып, ЖӨБонун жоопкерчилигин жана ачык-айкындуулугун камсыздайт.

Бүгүнкү күндө ЖӨБонун деңгээлинде коомдук мониторингди жайылтуу үчүн мыйзам чыгаруу деңгээлинде белгилүү бир шарттар түзүлгөн. 2014-жылы “Кыргыз Республикасынын айрым мыйзамдык актыларына толуктоолорду киргизүү жөнүндө” Мыйзам кабыл алынган. Мыйзам мамлекеттик ор-

гандар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары кабыл алган ченемдик укуктук актыларга, стратегияларга, программаларга жана пландарга мониторинг жана баалоо жүргүзүү жолу менен Кыргыз Республикасынын колдонуудагы укуктук базасынын эффективдүүлүгүн жана натыйжалуулугун жогорулатуу максатын көздөйт. ЖӨБЭММА бекиткен жергиликтүү жамааттын Типтүү уставында биргелешкен мониторинг жана баалоо процессине жамааттын (биргелешкен мониторинг жана баалоо тобунун) катышуу укуктары жана мүмкүнчүлүктөрү сүрөттөлгөн.

ЖӨБО деңгээлиндеги коомдук мониторингдин түрдүү усулдары бар жана колдонулуп келет. Бул усулдар мониторингдин предметине жана аны уюштуруу системасына жараша болот. Мисалы, жашыруун сатып алуучу, анонимдүү анкеттөө ж.б. Кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын, ЖӨБонун ишин жакшыртуу үчүн, чечим кабыл алууда, жарандарды тартууда, отчеттуулукту, айкындуулукту күчөтүүдө же мыйзамдарды өркүндөтүүдө кандай гана усулдар колдонулбасын эң негизгиси алар оң, күтүлгөн жыйынтыктарды бериш керек. “Эң мыкты усул жок, адекваттуу усул түшүнүгү бар. Жаман усул болбойт, айрым усулдардын жардамы менен алынган жыйынтыктарды чечмелөө чектеринин түшүнүгү бар. Макул болсоңуз, усулду ал бере албаганы үчүн “урушуу” логикага сыйбайт эмеспи”¹.

Өнүктүрүү саясат институту жергиликтүү өз алдынча башкаруунун ишинин табиятына жана мыйзамдык шарттарына негизделген коомдук мо-

ниторингдин системасын сунуштады. Бул системанын маңызы – Биргелешкен мониторинг жана баалоо тобу (мындан ары – БМжБТ) өкүлчүлүктүү орган – жергиликтүү кеңештин алдында түзүлөт жана иштейт. Жергиликтүү кеңеш гана жергиликтүү өз алдынча башкаруу кабыл алган чечимдеринде мониторинг жана баалоонун жыйынтыктарын реалдуулукка ишке ашырууга жөндөмдүү. Жергиликтүү кеңеш БМжБ тобу үчүн өзөтүк максаттарды жана тапшырмаларды аныктайт. Ал ишмердиктин негизги багыттарын аныктайт, БМжБТ жыйынтыктарын жана сунуштарын колдонот. Убактылуу да, туруктуу да болуп түзүлгөн топтор жергиликтүү кеңештин туруктуу комиссиялары менен түздөн-түз иш алып барат. Бул болсо жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары БМжБ топтору туруктуу негизде бир жерде чогулткан жамаат мүчөлөрүнүн пикирлерин эсепке алуу менен чечим кабыл алуу процессинде коомдук мониторингди жайылтууга жол берет.

БМжБ тобу жергиликтүү кеңештер сунуштаган багыттар менен чектелбейт. Топ ишинин багытын өзү да сунуштай алат. Бул үчүн БМжБ тобунда ЖӨБО тарабынан көрсөтүлүүчү сапаттуу кызмат көрсөтүүлөрдөгү көйгөйлүү зоналарды аныктоо үчүн аспаптардын топтому бар. БМжБ тобу иштин багытын тандоодо жана кабыл алууда өз алдынчалуулукка ээ. Жергиликтүү кеңешке караштуу БМжБ тобун түзүү анын иши чектелет дегенди түшүндүрбөйт. Тескерисинче, бул жамаат менен ЖӨБдүн өкүлчүлүктүү органы менен түздөн-түз өз ара аракетинин эсебинен анын аракетке жөндөмдүүлүгүн, таасирдүүлүгүн жана эффективдүүлүгүн күчөтөт. Ошондой эле БМжБ тобу берилген мамлекеттик ыйгарым укуктарга да мониторинг жүргүзөт.

¹ Таранова Г.Г. Социологиядагы маалыматтарды талдоонун методологиясы, 19-бет.

1-схема. Айылдык аймакка биргелешип мониторинг жана баалоо жүргүзүүнүн системасы

БМжБ тобунун айыл өкмөтү менен өз ара аракети маалымат алмашуу жолу менен жүзөгө ашат. Айталы, айыл өкмөтү өнүгүү пландарын түзүүдө, артыкчылыктарды аныктоодо, кызмат көрсөтүү боюнча чечим кабыл алууда БМжБ тобунун жыйынтыктарын жана сунуштарын колдонот, өзүнүн изилдөөлөрүнө буюртма берет, мониторинг жана баалоо жүргүзүү үчүн тартат. Айыл өкмөтү БМжБ тобунан алынган маалыматты эске алуу менен жергиликтүү кеңешке индикаторлордун топтомуна сунуштайт. БМжБ тобу өткөрүлгөн

мониторингдин жыйынтыктары боюнча маалыматты үзгүлтүксүз берип турат. Мисалы, кызмат көрсөтүүлөрдүн сапаты, маалыматтык материалдарды стендге жайгаштыруу, кабыл алынып жаткан чечимдер, артыкчылыктар, көйгөйлөр жөнүндө жамааттын мүчөлөрүнүн маалымдуулугу тууралуу ж.б. Бул коомдук мониторингди жергиликтүү өз алдынча башкаруунун системасына жайылтуу, БМжБ тобун айылдык кеңештин жана айыл өкмөтүнүн деңгээлинде чечим кабыл алуу процессине туруктуу негизде киргизүү механизмдеринин бири.

Коомдук мониторингдин механизмдери 2015-жылдын май айынан тарта Чүй облусундагы жамааттарда ишин баштаган “Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс” долбоорунун алкагында жайылтылып жатат. Жамааттын катышуусу менен ЖӨБ органдарына мониторинг жана баалоо системасы төмөнкүдөй өзөктүк иш-чараларды өткөрүүнү караштырат: 1) ЖӨБО ишине мониторинг жана баалоо жүргүзүү маселелери боюнча жарандык коом уюмдарынын, жергиликтүү жамааттын, БМжБ тобунун өкүлдөрүнүн, ЖӨБонун дараметин жогорулатуу; ЖӨБонун ишин баалоо үчүн ЖӨБонун (баалоонун укуктук алкактары) чечим кабыл алуусу жана 3) ЖӨБО ишмердигине БМжБ тобунун баалоо жүргүзүүсү.

ӨСИ мониторинг жана баалоо процессине жамаат мүчөлөрүн тартуунун түрдүү усулдарын колдонуп келет. Бул усулдар өзүнө буларды камтыйт: МжБ боюнча консультациялар, БМжБ тобунун ЖӨБО менен жумушчу жолугушуулары, жалпылаштырылган индекстер аркылуу кызмат көрсөтүүлөрдү баалоо (бюджет айкындуулугунун муниципалдык индекси), кызмат көрсөтүүлөр боюнча сурамжылоо жүргүзүү, МжБ боюнча тренингдер, мониторингдик жумушчу жолугушуулар жана мыкты тажрыйбаны аныктоо, тажрыйба алмашуу сапарлары. Ошондой эле жарандарды тартуунун ушундай усулдары БМжБ тобунда жана жамаат мүчөлөрүндө коомдук мониторингге карата көндүмдөрдү жана билимди өнүктүрүүгө көмөктөшөт. Мындан тышкары коомдук мониторингди өткөрүү зарылчылыгы тууралуу айыл элинде да, жергиликтүү өз алдынча башкарууда да коомдук пикирди калыптандырат. Коомдук мониторингге байланыштуу жарандардын, БМжБТ менен ЖӨБО ортосунда өз ара мамилелердин практикасын калыптандырат.

ЖӨБО ишин баалоо үчүн ӨСИ адистери методологияны жана атайын куралдарды иштеп чыккан. Алар 2011-жылдын ноябрынан баштап 2012-жылдын март айына чейинки мезгил аралыгында долбоордун киришүү фазасында апробациядан өттү. Ушул тапта алар БМжБ топторунун практикасын эсепке алуу менен аягына чейин даярдалууда. Биринчи фазанын жүрүшүндө кызмат көрсөтүүлөрдү баалоонун инструментарийлери жана критерийлери иштелип чыгып, 26 пилоттук айылдык аймакта апробациядан өткөрүлдү. Кызмат көрсөтүүлөр

ӨСИ адистери окуткан БМжБТ мүчөлөрүнүн күчү менен фазанын башында жана аягында бааланган, баалоонун жыйынтыктары айыл жыйындарында, коомдук угууларда баяндама формасында сунушталып, ЖӨБ органдарына берилген. Бул тажрыйба ӨСИден гана эмес, башка уюмдардын эксперттеринен да мындан аркы теориялык жактан түшүнүүнү жана методология менен инструментарийлерди жалпылаштырууну талап кылат.

2012-жылдан 2016-жылга чейинки мезгил аралыгында долбоор мониторинг жана баалоого байланышкан 48 тренингди өткөрдү, 1393 киши жаңы билимге ээ болду. Мониторинг жана баалоону окутуу процессине айыл өкмөтүнүн башчылары жана кызматкерлери, айылдык кеңештин депутаттары сөзсүз түрдө тартылат. МжБ боюнча окуудан өткөн 1393 кишинин ичинен 313ү айыл өкмөтүнүн башчылары жана кызматкерлери (22,4%), 147си жергиликтүү кеңештин депутаттары (10,5%).

ЖӨБонун ишине коомдук мониторинг жана баалоо жүргүзүү процессинде айылдык кеңештин, айыл өкмөтүнүн жана БМжБ тобунун ролу 2015-жылы ӨСИ даярдап, басып чыгарган “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине жергиликтүү жамааттын пландуу мониторинг жүргүзүп, үзгүлтүксүз баа берип туруусу” аттуу окуу китебинде (“Жарандардын Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусуна катышуусу” окуу материалдар топтомунун төртүнчү бөлүгү) аныкталган.

Коомдук мониторинг системасын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын системасына жайылтуудагы эң башкы көйгөй – бул методологияны, жыйынтыктарды өлчөө системасын, эффективдүү аспаптарды иштеп чыгуу жана ЖӨБОго коомдук мониторинг жүргүзүүнүн жыйынтыктары боюнча маалымат базасын түзүү, БМжБ тобунун жыйынтыктарынын талап кылынуусу.

Коомдук мониторингдин түпкү максаты ЖӨБ органдарынын жергиликтүү жамаат алдындагы жоопкерчилигин күчөтүү, жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу жана ЖӨБ органдарынын иш сапатын жогорулатуу болуп эсептелет. Бул максатка БМжБ тобун институционалдаштыруу жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде кызмат көрсөтүүлөргө коомдук мониторинг жүргүзүү механизмдин үзгүлтүксүз иштешин камсыздоо аркылуу жетсе болот.

Дал ошондуктан ӨСИ жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине коомдук мониторингди үзүлмө “долбоордук” көрүнүштөн туруктуу, үзгүлтүксүз процесске – жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусунун бардык циклинин жалгама бөлүгүнө трансформациялоого умтулуп жатат. Жергиликтүү жамааттын ЖӨБ органдарынын ишине үзгүлтүксүз мониторинг жана баалоо жүргүзүү принциби коомдук мониторингди муниципалитеттер деңгээлинде жайылтуу практикасында эң негизгиси болуп эсептелет.

Плакаттын автору –
“БАКУБАТ ЖАШОО:
УШУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА
АЗЫР!”
плакаттар сынагынын
катышуучусу
СЕРЕН уулу Урмат

Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүнүн реалдуу практикасына сереп

Болот АСАНАКУНОВ,

“Жергиликтүү деңгээлде кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу” Долбоорунун эксперти

Бул сереп катуу тиричилик калдыктарын (таштанды) чыгаруу, суу түтүк-канализациялык чарбалык чөйрөсү жана социалдык чөйрөдө, анын ичинде маданиятта жана жергиликтүү китепканада кызмат көрсөтүүлөргө тиешелүү.

Таштанды чыгаруу

Теориялык жактан алганда Кыргызстандагы калктуу конуштардын санитардык тазалыгы катуу тиричилик калдыктары (КТК) менен иш алып баруунун бардык баскычтарына тиешелүү болуш керек: жыйноо, жүктөп кетүү, зыянсыздандыруу жана кайра иштетүү. Бирок көп учурларда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын (ЖӨБ) санитардык тазалоосу таштанды жыйноо жана жүктөп кетүү менен чектелип кала берет.

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” КР Мыйзамынын 18-беренесине ылайык, КТКны жыйноону, чыгарууну жана жок кылууну уюштуруу ЖӨБдүн аткаруучу органдарынын карамагына кирет. Ал эми аталган мыйзамдын 31-беренесине ылайык, катуу тиричилик калдыктарын жыйноо, чыгаруу жана жок кылуу үчүн тарифтерди белгилөө шаардык жана айылдык кеңештердин компетенциясына кирет.

КТКны башкаруу чөйрөсүндөгү өзөктүк тапшырмалардын бири болуп келишимге негизделген мамилелер системасын өркүндөтүү эсептелет. Ал бюджеттик каражаттар чектелүү болгон шартта КТКны башкаруунун бардык баскычтарында процесстерди башка формаларда жана усулдар менен жүзөгө ашырууга жөндөмдүү, түрдүү уюштуруучулук-укуктук формадагы чарба жүргүзүүчү субъек-

тердин бул чөйрөдө пайда болуусу менен шартталат. Ошентсе да таштанды тазалоочу уюмдар менен калк ортосундагы келишимге негизделген мамилелер талап кылынган деңгээлде эмес. Сөз анын ичинде борбордогу “Тазалык” ишканасы тууралуу да болуп жатат.

“Тазалык” муниципалдык ишканасы Бишкек ш. мэриясынын 2008-жылдын 1-августундагы “Тазалык” муниципалдык ишканасын түзүү жөнүндө” токтому менен түзүлгөн. Ишкананын уюмдаштыруучусу болуп Бишкек шаарынын мэриясы эсептелет.

Өз тапшырмаларын комплекстүү чечүү үчүн ишканда тиешелүү кызматтар бар, анда бир жарым миңге чукул киши иштейт. Ишкана өз ишин муниципалдык тапшырыктын принциптеринин негизинде жүзөгө ашырат. Ишкана шаардын көчөлөрүн, аянттарды, гүл бакчаларды, сейил бактарды жана бульварларды тазалап келет. Бул көлөмдөрдүн баары белгилүү бир участка (жери), иштин түрүн, өлчөө бирдигин, тазалоо көлөмүнүн аталышын, тазаланган көлөмдүн мезгилдүүлүгүн, убакыт нормасын, баасын жана айлык акысын, жылдын соңунда кайрадан калыбына келтирилген көчөлөрдү эсепке албаган технологиялык карталардын санын эсепке алуу менен бөлүштүрүлгөн. Баары болуп 818 бирдикти түзөт.

Бардык аткарылган көлөмдөр айдын соңунда Аткарылган иштердин актысына киргизилет. Алар бир ай ичинде ЖӨБ органдары (муниципалдык аймактык управалар) менен дайыма макулдашылып турат. Макулдашылгандан кийин тапшырыкчы – Бишкек ш. мэриясынын ТКЧ жана турмуш тиричиликти камсыздоо чөйрөсүнүн башкармалыгына берилет.

Ишкананын чарбалык эсеп жүргүзүү ишине таштанды чыгаруу, катуу тиричилик калдыктарын чыгаруу жана көмүү боюнча кызмат көрсөткөнү үчүн акча каражаттарын жыйноо, КТК чыгаруу жана көмүү, ошондой эле контейнердик аянтчалардын курулушу жана ремонту, таштанды контейнерлерин орнотуу жана ремонттоо боюнча жеке жана юридикалык жактарга келишимдин негизинде кызмат көрсөтүүлөр кирет.

Бишкек шаарында КТК башкаруу чөйрөсүндө монополист болуу менен “Тазалык” муниципалдык ишканасы акыркы 5-6 жылдын ичинде чоң карызга батты. Айталы, 2008-жылдын 1-ноябрынан тарта (буга чейин салыктар жана Соцфонд боюнча карызы жок болчу) ушул кезге чейин ишкананын карызы 213 млн. 287 миң сомду түзөт. Ишкананын финансылык чыгашалары негизинен калк менен түзүлгөн келишимдик мамилелер боюнча иштеги кемчиликтердин, ошондой эле башкаруудагы системалык көйгөйлөрдүн айынан болду.

“Тазалык” үчүн муниципалдык тапшырык тууралуу айтсак, “Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык негиздери жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 25-беренесине ылайык, ЖӨБдүн аткаруучу органы жергиликтүү жамааттын коммуналдык-тиричилик жана социалдык-маданий керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн продукцияны, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү өндүрүп чыгарууга муниципалдык тапшырыкты жүзөгө ашырууга укуктуу. Муниципалдык тапшырыкты муниципалдык ишкана же мекеме, ошондой эле башка жеке жана юридикалык жактар аткара алат. Муниципалдык тапшырыкты аткаруу келишим боюнча өткөрүлүп берилет. Муниципалдык тапшырык жөнүндө келишим боюнча муниципалдык мүлктү берүү жергиликтүү кеңештин макулдугу менен ишке ашат.

Муниципалдык тапшырыктын субъектисин ЖӨБ органы Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен белгиленген тартипте ачык конкурстун негизинде аныктайт.

Анткен менен “Тазалык” муниципалдык ишканасына муниципалдык тапшырыкты конкурс өткөрбөстөн түз жайгаштыруу да жогорудагы мыйзамдарга карама-каршы келет.

Башка мисал. Жалал-Абад облусунун Аксы районунун райондук борборунда – Кербен шаарында таштанды чыгаруу, сырткы жарык, көрктөндүрүү жана жашылдандыруу маселелери менен мэрияга караштуу ТКЧ бөлүмү алектенет. Бөлүм 2004-жылы түзүлгөн. Муниципалдык менчикти башкаруу балансында коммуналдык техниканын 8-9 бирдиги бар. Анткен менен айдоочулар, ошондой эле коммуналдык сектордун жумушчулары – 17 киши айлык акыны мэриядан алат. Салыктар жана жыйымдар боюнча түрдүү чегерүүлөрдөн кутулуп, мэриянын ТКЧ бөлүмү маңызы боюнча тапшырыкчынын жана подрядчынын функцияларын айкалыштырып алган, бул укуктук мамиледен алганда туура эмес.

Республиканын башка калктуу конуштарында таштанды чыгаруу, негизинен короодогу таштанды чыгаруу менен муниципалдык коммуналдык ишканалар да, жеке физикалык жактар да алектенет. Мындай уюмдарга жардам уставдык документтерди жана келишимдерди иштеп чыгууда жана бекитүүдө жатат.

Айылдык аймакта же шаарда адистештирилген коммуналдык уюмдар болбогон учурда ЖӨБ органы жеке уюмдарды же ишкерлерди катуу тиричилик калдыктарын жыйноого жана чыгарууга тартууга укуктуу. Ошону менен бирге мында муниципалдык тапшырыктын жол-жоболору колдонулуш керек. Мындай сунуштар ЖӨБ органдарынын жетекчилерине айтылган.

Коммуналдык ишканалардын ишинде маанилүү кемчиликтердин бири – таштанды чыгаруу боюнча кызмат көрсөтүүнүн баасын эсептөөнүн жолго коюлбаганы. Катуу тиричилик калдыктарын чогултуу жана чыгаруу үчүн бааны эсептөө боюнча сунуштарды өздүк наркынын жалпылаштырылган беренеси боюнча пландуу чыгымдардын негизинде таштанды чыгаруу боюнча адистештирилген ишкана даярдаш керек. Таштанды чогултуу жана чыгаруу боюнча жумуштарды аткаруу үчүн финансы каражаттарына керектөө өздүк нарктын ар бир беренеси боюнча сарптоо суммасы катары аныкталат.

Керектөөчүлөрдүн түрдүү категорияларында чогулган калдыктардын бекитилген нормалары кызмат көрсөтүүнүн наркын аныктоо үчүн адепки база катары кызмат өтөйт.

Калдыктарды чогултуу нормалары мындайча аныкталат: турак үйлөр боюнча – 1 адамга, маданий-тиричилик багыттагы объекттер боюнча (мейманкана, кинотеатрлар ж.б.) – 1-орунда, дүкөндөр жана кампалар боюнча – соода аянтынын 1 м². Шаардагы уюмдардын жана мекемелердин таштанды чогултуу көлөмү жана анын курамы келишимдин негизинде аныкталат. Чогулган таштандынын эсептик жылдык көлөмүнүн негизинде зыянсыздандыруу же кайра иштетүү боюнча курулмалардын кубаттуулугу жана өндүрүмдүүлүгү аныкталат. Ал эми орточо суткалык эсептик нормалардын негизинде – транспортко керектөө жана таштанды жыйноо жана кыска убакытка сактоо боюнча жабдуунун кубаттуулугу аныкталат.

КТК чогулуусунун көлөмүнө табият-географиялык шарттар; имараттын мүнөзү; имараттардын инженердик түзүлүшүнүн жана аймакты көрктөндүрүүнүн даражасы; суу менен камсыздоо жана канализация системасын өнүктүрүү; калктын демографиялык курамы; товарлардын өндүрүү жана соода маданияты; коомдук тамактануу системалар жана тиричилик кызмат көрсөтүүлөр системасын өнүктүрүү; КТК жыйноо ыкмалары; жылдын мезгилдери өндүү факторлор таасирин тийгизет. Анткен менен бул критерийлер же конкреттүү аймак үчүн алгылыктуу критерийлер бааны эсептөөдө эсепке алынбай калат.

Ошондой эле белгилүү бир мөөнөткө коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдүн тарифин жогорулатуу “тоңдурулган” өңдүү саясий фактор да бар.

Суу түтүк-канализациялык чарба

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” жана “Таза суу жөнүндө” КР мыйзамдарына ылайык, калкты таза суу жана канализация кызмат көрсөтүүлөрү менен камсыздоо ЖӨБ органдарынын карамагына киргизилген. Ошону менен бирге таза суу товар, ал эми агын суулар канализациясы кызмат көрсөтүүлөргө киргизилген.

Суу менен жабдуу жана канализация системаларын, ошондой эле тазалоо курулуштарын башкаруу, күтүү, эксплуатациялоо жана тейлөө функцияларын деңгээлине (калктуу конуштардын категорияларына) жараша түрдүү уюмдар аткарат. Бишкекте жана Ошто – “Бишкексууканалы” жана “Ошсууканалы” муниципалдык ишканалары. Район борборлорунда – “Кыргызтуракжайкоммунсоюз” мамлекеттик ишканасы жана таза суу менен камсыздоо боюнча жергиликтүү ишканалар, элеттик калктуу конуштарда – таза суу керектөөлөрүнүн айылдык коомдук бирикмелери (ТСКАКБ) же муниципалдык жана жеке уюмдар.

Калкка таза суу берүүдө суу түтүк-канализациялык чарбаны күтүү жана эксплуатациялоо төмөнкүдөй экономикалык ресурстарды колдонуу менен ишке ашат:

- таза суу керектөөчүлөрүнүн суу менен жабдуу жана суу буруу (канализация) кызмат көрсөтүүлөрү үчүн төлөмдөр;
- тышкы жана донордук каражаттарды тартуу;
- жергиликтүү, эгерде зарыл болсо республикалык бюджеттеги каражаттарды тартуу.

Жалпысынан, калкты ичүүчү суу менен жабдуунун экономикалык механизми төмөнкү тапшырмаларды аткаруу үчүн киргизилет:

- калкты таза суу менен камсыздоо боюнча кызмат көрсөтүүлөргө тарифти белгилөө;
- таза суунун сапатын жакшыртууга жана аны үнөмдүү пайдаланууга багытталган иштерди пландоо;
- суу менен камсыздаган ишканаларга салыктык, насыя жана башка жеңилдиктерди берүү;
- - суу менен камсыздаган ишканалардын тегеректи булгоодон, иш шарттарынын начарлоосунан, адамдардын саламаттыгына доо келтирүүдөн улам пайда болгон зыяндын ордун белгиленген тартипте толуктоо.

Керектөөчүлөргө суу менен жабдуу системасынан берилген таза суу менен камсыздоо боюнча кызмат көрсөтүүлөргө дифференциацияланган тарифтерди иштеп чыгуунун жана колдонуунун жалпы тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталат.

Калкты таза суу менен камсыздоо боюнча кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер суу менен камсыздоо жана суу буруу курулмаларын жана тармактарын эксплуатациялаган ишканалар берген сунуштун негизинде

аймактык антимонополдук органдар менен макулдашуудан кийин айылдык аймактардын жана шаарлардын ЖӨБ органдары тарабынан белгиленет.

МИСАЛ

Жалал-Абад облусунун Аксы районунун Кербен шаарында 26 миң киши жашайт. Шаардын курамына дагы 8 айыл кирет. Таза суу менен “Кербен таза суу” коммуналдык ишканасы камсыздайт. Калктын 60-70% таза суу менен камсыздалган. Эки айылда калк сууну каналдан алса, айылдын калган айрым бөлүктөрүндө жергиликтүү тургундар сууну башка жактан алып келүүгө мажбур.

Ичүүчү сууга тарифти шаардык кеңеш акыркы жолу 2014-жылы бекиткен. Ага ылайык, калк кородогу колонкалардан алынган суу үчүн айына 150 сомдон, колонкалардан айына 40 сомдон төлөйт. Сууну жеткирүү кызмат көрсөтүүсү үчүн “Кербен таза суу” 3,5 млн. сом алыш керек, анын ичинде уюмдар 1,35 млн. сом, калк 1,8 млн. сом карыз. Бюджеттик уюмдардын карызы жок, себеби мэрия бардык чыгашаларды жаап турат. Калктан акча чогултуу 60% түзөт. Ишкана менен калк ортосунда келишим түзүлгөн эмес. Себеби муну ишкана өзү каалабайт. “Кербен таза суунун” жетекчисинин айтымында, келишим ишкананын өзүнө пайдалуу эмес. Анткени ишкана калкты таза суу менен толук көлөмдө камсыздай албайт, натыйжада калк доомат (санкция) коюшу мүмкүн.

Ушундай эле кырдаал Жалал-Абад облусунун Ала-Бука районунун Ала-Бука айылдык аймагында да түзүлгөн. Бул жерде да калк менен келишим жогоруда айтылган себептерден улам түзүлгөн эмес. Ичүүчү суу тоодон өзү агып келгендиктен, бул жерде жогорулатчу насостор колдонулбайт. Мындан улам суунун тарифи өтө төмөн – бюджеттик уюмдардан бир куб метр үчүн 5 сом, коммерциялык уюмдар үчүн 6 сом. Калк айына бир кишиге 4 сомдон жана 1 сотикти сугаруу үчүн 22,8 сом төлөйт. Ишкананын кирешелер боюнча планы 1200 сомду түзөт. Анткен менен калктын 20% гана суу үчүн акча төлөйт. Ала-Бука суу каналынын мисалы башка себептерден улам келтирилди. Ишкананын колдонуудагы Уставы 1986-жылы бекитилген. Ал убакта ишкана Жалал-Абад облустук ТКЧнын курамына кирчү жана ишкананын статусу таптакыр башка болчу. Ишканын жетекчилиги учурдагы кырдаалды эсепке алуу менен жаңы Устав иштеп чыгыш керектигин түшүнөт. Бирок бул үчүн потенциал жок. Ишкананын балансында бир дагы техниканын болбогону кырдаалды курчутууда. Суу түтүк тарамдары начар абалда, 11 километрин калыбына келтириш керек. Анын үстүнө калк өзүнүн трубаларын эски тарамга кошуп, сууну короолорго киргизип алган.

Маданият жана жергиликтүү китепканалар

“Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, калкка маданий кызматтарды көрсөтүү бөлүгүндө жергиликтүү маанидеги маселелерге төм. кирет:

- жергиликтүү маанидеги китепканалардын ишин уюштуруу жана камсыз кылуу;
- элдик көркөм чыгармачылыкты өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү жана бош убакытты өткөрүүнү уюштуруу үчүн шарттарды түзүү;
- жергиликтүү маанидеги маданий жана тарыхый жетишкендиктерди сактоо.

Анткен менен “Маданият жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы бул чөйрөдөгү кызмат көрсөтүү жана аны уюштуруу маселелери маданият жаатындагы ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын карамагына кирет. Аталган Мыйзамдын китепканаларга жана маданий эс алуу мекемелерине (буларга клубдар да кирет) карата 27-28-беренелери гана айырмалуу. Айталы, китепканалар жарандардын маалыматтык-китепканалык ресурстарды эркин пайдалануусун камсыздайт жана китепканалардын иши менен байланышкан мамилелер Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жөнгө салынат. Маданий-эс алуу мекемелери тууралуу айта турган болсок, алар көркөм жана интеллектуалдык жөндөмдүүлүк менен шыктуулугун көрсөтүп, аларды өнүктүрүүнү каалагандардын бардыгынын өздүк көркөм ишмердик чыгармачылыктарын өстүрүү үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү максатында иштешет.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө мыйзамдын 2008-жылдагы жана 2011-жылдагы акыркы эки редакциясында жергиликтүү маанидеги маселелердин тизмегине элдик көркөм чыгармачылыкты өнүктүрүү, бош убакытты өткөрүүнү уюштуруу жана жергиликтүү маанидеги маданий жана тарыхый жетишкендиктерди сактоо үчүн шарттарды түзүүдөн тышкары, жергиликтүү маанидеги китепканалардын ишин уюштуруу жана камсыз кылуу да кошумча кирген. Иш жүзүндө мамлекеттик бийликтин жергиликтүү органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын функциялары маданият объекттеринин мамлекеттик менчик, же муниципалдык менчик объектисине тиешелүү болуп-болбогону принциби боюнча ажыратылып калган. Жер-жерлерде, көбүнчө райондук борборлордо клубдар жана китепканалар мамлекеттик менчикте болсо район бюджетинен каржыланат. Ал эми муниципалдык менчиктеги объекттер жергиликтүү бюджеттен, б.а., айыл өкмөтүнүн же мэриянын бюджетинен каржыланып калган. Маданият чөйрөсүнүн эки ача табияты башка бир катар көйгөйлөрдү жаратты. Айталы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагына кирбеген маданият мекемелери мекеменин жетекчилерин дайындоо жана алардын кызматкерлерине эмгек өргүү берүү маселелери менен алектенбейт. Ушундан улам жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын конкреттүү компетенциясы жана ыйгарым укуктары киргизилген муниципалдык мекемелердин жаңы уставдык документтерди иштеп чыгуу боюнча чаралар зарыл.

Маданият чөйрөсүндө мамлекеттик саясатты жүргүзүү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын карамагына киргизилген. Буга чейин айтылгандай,

ЖӨБ органдарынын карамагына элдик көркөм чыгармачылыкты өнүктүрүү, бош убакытты өткөрүүнү уюштуруу үчүн шарттарды түзүү, ошондой эле жергиликтүү маанидеги маданий жана тарыхый жетишкендиктерди сактоо үчүн шарт түзүү киргизилген. Жергиликтүү маанидеги китепканалардын иши мурдагыдан дагы конкреттештирилди. Буга байланыштуу ЖӨБ органдары коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө, ошондой эле ошол мекемелердин кызматкерлеринин маянасына кеткен чыгашаларды көтөрөт. Өзгөчө учурларда гана маданият объектисине жергиликтүү бюджеттин каражатынын, эл аралык уюмдардын грантынын эсебинен күнүмдүк же капиталдык ремонт жасалат.

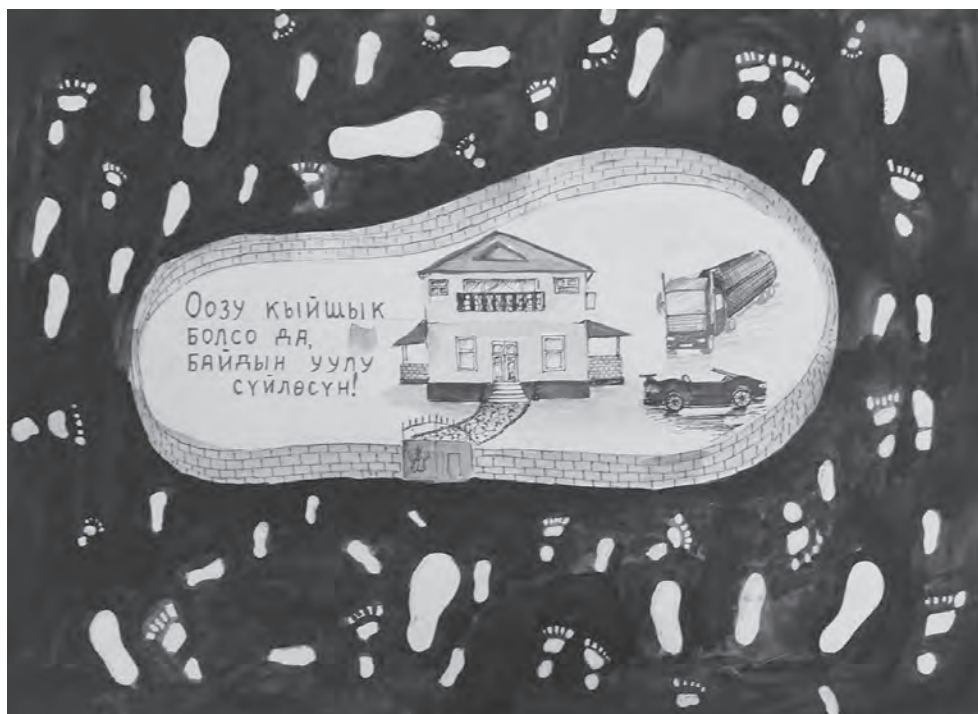
“Маданият жөнүндө” КР Мыйзамынын 35-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасында маданият жаатындагы ишти колдоонун мамлекеттик кепилдиктеринин негизи болуп республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгүнөн жыл сайын үч пайызынан кем эмес өлчөмдө каражат кароо эсептелет. Тилекке каршы Мыйзамдын бул талабын Өкмөт жыл сайын аткарбай келет. Жергиликтүү бюджеттерде да бул ченемдер сакталбайт. 2012-жылдан тарта маданиятты каржылоо республикалык бюджеттин чыгаша бөлүгүнүн 1% гана көлөмүндө жүзөгө ашып келет. Маданият жаатындагы кемчиликтерди жана жетишпестиктерди мамлекеттик органдар жана ЖӨБ органдары каржылоонун жетишсиздиги менен түшүндүрүп келишет.

Маалымат үчүн

- *Ушул тапта республикада республикалык маанидеги 583 тарых жана маданият эстелиги бар.*
- *Республикадагы 51 музейдин ону гана бул максатта атайын курулган имараттарда жайгашкан.*
- *Республикада болгон 1055 китепкананын ичинен 242си капиталдык ремонтко муктаж, 19 китепкана авариялык абалда турат.*
- *Кыргызстанда 695 клуб бар, алардын ичинен 53ү ремонтко муктаж.*

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 10-февралындагы №85 токтому менен Аткаруу бийлигинин органдары, алардын түзүмдүк бөлүмчөлөрү жана ведомстволук мекемелери көрсөтүүчү мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү реестри (тизмеги) бекитилген. ЖӨБ органдары көрсөтүп келаткан кызматтардын айрымдары мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөрдүн тизмегине кирген. Ошону менен бирге буга чейин ЖӨБ органдары окуучуларга башталгыч музыкалык билим берүүнү, тарбиялоону жана багууну, көркөм сүрөт башталгыч билим берүүнү акынын негизинде ишке ашырып келсе, эми акысыз болуп калды. Буга байланыштуу ЖӨБ органдары эми бул кызмат көрсөтүүлөрдү токтотот деген ыктымалдуулук бар.

Плакаттын автору –
 “БАКУБАТ ЖАШОО:
 УШУЛ ЖЕРДЕ
 ЖАНА АЗЫР!”
 плакаттар сынагынын
 катышуучусу
 КУБАНЫЧБЕК уулу
 Асан

Региондорду өнүктүрүү фонддорунун ишине эмнелер бут тосууда?

Искендер БАЙНАЗАРОВ,

“Айыл Демилгеси” коомдук бирикмесинин эксперти

Жалпыга белгилүү болгондой, Кыргызстанда көптөгөн пайдалуу кендер боюнча олуттуу запастар бар. Ошол эле маалда тоо-кен казуу чөйрөсү социалдык чыңалуунун ыктымал очогу болуп да келет. Мамлекеттин, инвесторлордун жана жергиликтүү калктын кызыкчылыктарын теңдештирүү максатында 2014-жылы өкмөт райондун жана облустун деңгээлинде Региондорду өнүктүрүү фонддорунун жаңы “мамлекеттик” форматтарын сунуштады¹. Бул макалада Талас облусунун Талас районун өнүктүрүү фондунун мисалында Региондорду өнүктүрүү фонддорунун артыкчылыктары жана ишиндеги кыйынчылыктар каралат. Жергиликтүү мамлекеттик администрациянын демилгеси боюнча “Айыл Демилгеси” коомдук бирикмеси аталган Өнүктүрүү фондунун дараметин жогорулатуу үчүн усулдук жардам көрсөткөн. Бул колдоо GIZ уюмунун “Өнүктүрүү үчүн минералдык ресурстар” Программасынын “Талас облусунда Региондорду өнүктүрүү фонддорунун дараметин жогорулатуу” долбоорунун алкагында көрсөтүлгөн.

Жолду көрсөтүүчү катары Талас районун

Өнүктүрүү фонду чоң кыйынчылыктарды башынан өткөрдү: Өнүктүрүү фондун башкаруу органдарынын ишин регламенттештирген зарыл документтердин жоктугу; иш өндүрүшүн жүргүзүү маселелери боюнча Өнүктүрүү фонддорун башкаруу курамына кирген адамдарда укуктук квалификациянын жетишсиздиги. Ошондой эле калк арасында артыкчылыктуу демилгелерди тандап алууда, долбоордук документтерди даярдоодо, алардын ишке ашырылышына мониторинг жана баалоо жүргүзүүдө ЖӨБ органдарынын өкүлдөрүнүн деңгээлинин жетишсиздиги да байкалган. Мындан тышкары “Айыл Демилгеси” КБ жүргүзгөн экспресс-сурамжылоо айрым адамдардын Жерүй кенинин ишине карата терс мамилесин аныктаган.

Арыз ээлери – жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары да кыйынчылыктарды башынан өткөрүштү. Анткени алардын көбү биринчи жолу долбоордук өтүнмөнү жана долбоордук-сметалык документацияны даярдоого карата татаал талаптарга туш болушту. Айталы, экспресс-сурамжылоо көрсөткөндөй, муниципалитеттердин жакшы долбоордук өтүнмөлөрдү жана бизнес пландарды иштеп чыгуу боюнча шыгын сурамжылоого катышкандардын 40% “орточо” деп бааласа, дагы ушунчасы бул суроого жооп бере алган эмес. Респонденттердин 20% муниципалитеттер жакшы долбоордук

¹ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 10-ноябрындагы №633 “Региондорду өнүктүрүү фонддорун түзүү тартиби жөнүндө типтүү жобону бекитүү тууралуу” токтому (КР Өкмөтүнүн 2015-жылдын 8-июлундагы №468 токтомунун редакциясында)

өтүнмөлөрдү же бизнес пландарды иштеп чыга аларынан күмөн санайт экен.

Тилекке каршы ЖӨБ органдарынын көпчүлүк өкүлдөрү “баарын тең бөлүштүрүү” стереотиптеринен арыла албай, майда-барат “күнүмдүк” көйгөйлөрдүн көз карашы менен ой жүгүртүшөт. Айталы, иш жүзүндө аймактардын социалдык-экономикалык жана экологиялык өнүгүүсүнө, болочок муундун кызыкчылыктарын эсепке алуу менен жергиликтүү жамааттардын турмуш деңгээлин жогорулатууга узак мөөнөттүү туруктуу таасир тийгизе ала турган долбоордук сунуш форматында да өтүнмөлөр берилген эмес.

Респонденттердин баамында, Талас районунун өнүктүрүү фондунан калк инфраструктураны өркүндөтүүнү (респонденттердин 30%) жана региондун социалдык өнүгүүсүн (21%) күтөт. Ошондой эле “жашоочулардын турмуш сапатын жакшыртуу”, “экономикалык жана социалдык программаларды ишке ашыруу”, “элдин байгерчилигин жакшыртуу” жана “калкты сапаттуу таза суу менен камсыздоо” боюнча муктаждыктар айтылган.

Аныкталган керектөөлөрдү жана кыйынчылыктарды эсепке алуу менен “Айыл демилгеси” КБнын эксперттери окуу-усулдук иштерди жүргүзүп, Өнүктүрүү фондунун Байкоочулар кеңешинин жана Башкаруусунун мүчөлөрүнүн, ошондой эле Талас районунун жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрүнүн дараметин жогорулатуу үчүн консультативдик жардам жана укуктук колдоо көрсөтүштү. Кеп-кеңеш берүүчү жолугушуулардын жана семинарлардын бардык катышуучуларына мындан аркы иштер үчүн зарыл болгон кыргыз жана орус тилдеринде таратып берме электрондук материалдар берилди. Анын ичинде: суроо-жооп форматында “Региондорду өнүктүрүү фондунун өкүлдөрү үчүн практикалык колдонмо”, “Өнүктүрүү фонду каржылаган долбоорлорду иштеп чыгуу боюнча” арыз берүүчүлөр үчүн усулдук колдонмо, “Долбоордук өтүнмөнү даярдоодо жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш-аракеттеринин” таблицасы жана башкалар¹.

Бул иштердин жүрүшүндө “Айыл Демилгеси” КБнын эксперттери Региондорду өнүктүрүү фондунун артыкчылыктарын аныктап чыгышты. Алар 2014-жылдын 10-ноябрындагы №633 “Региондорду өнүктүрүү фонддорун түзүү тартиби жөнүндө типтүү жободо” (мындан ары – Типтүү жобо) келтирилген. Анда алардын айрымдарына көңүлүңүздөрдү бурабыз.

Бул документке ылайык, Региондорду өнүктүрүү фондунун акча каражаттары жер түпкүрүн колдонуучунун салыктык жана салыктык эмес чегерүүлөрүнүн эсебинен түзүлөт. Ошондуктан алар мамлекеттин бюджеттик акча каражаттары болуп эсептелет. Мындан тышкары Өнүктүрүү

фонду донорлордун, демөөрчүлөрдүн ыктыярдуу төгүмдөрүн, мыйзамдарда тыюу салынбаган башка булактарды тартууга укуктуу. Анткен менен Типтүү жободо Өнүктүрүү фондунун акча каражаттарын кайсы максаттарга багыттоонун катаал тизмеги берилген. Буга байланыштуу Региондорду өнүктүрүү фондунун уюмдаштыруучусу катары жергиликтүү мамлекеттик администрациялар эсептелет.

Өнүктүрүү фонду өзүнүн ишин мыйзамдуулук, ачыктык, айкындуулук, жергиликтүү коомчулуктун алдындагы отчеттуулук принциптеринде, ошондой эле жергиликтүү коомчулуктун демилгесинин артыкчылыгы, Фонддун каражаттарын максаттуу, рационалдуу пайдалануу жана натыйжалуу башкаруу принциптеринде жүргүзөт.

Типтүү жобо менен Региондорду өнүктүрүү фонддордун шаарлардын жана айыл аймактарынын жергиликтүү жамааттарынын жарандардын жашоо деңгээлин жогорулатууга, жергиликтүү экономикалык өнүгүү үчүн шарттарды түзүүгө багытталган артыкчылыктуу демилгелерин колдоо үчүн зарыл болгон укуктук талаа түзүлөт. Мисалы, Өнүктүрүү фондунун кароосуна жиберилген долбоорлор айылдык аймактын/шаардын жашоочулары менен талкууланып, андан кийин сөзсүз түрдө жергиликтүү кеңеш тарабынан бекитилүүгө тийиш.

Бюджеттик каражаттарды максатсыз жана натыйжасыз пайдаланууну болтурбоо үчүн Типтүү жободо бир катар чаралар каралган. Биринчиден, Өнүктүрүү фондунун башкаруу органдарына коомчулуктун өкүлдөрүн жана жергиликтүү кеңештин төрагаларын кошуу; экинчиден, долбоорду ишке ашырууга катышуу үчүн жергиликтүү жамааттын мобилизациясын камсыздоо; үчүнчүдөн, долбоор боюнча товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алууну Кыргызстандын мыйзамдарына ылайык жүргүзүү; төртүнчүдөн, Өнүктүрүү фондунун ишинин эффективдүүлүгүнө туруктуу мониторингди жүзөгө ашыруу каралган.

Бул жумуштардын жүрүшүндө “Айыл Демилгеси” КБ Өнүктүрүү фондунун ишмердигинде кыйынчылыктарды аныктаган, алардын объективдүү себептери бар. Бул жакында эле кабыл алынган пайдалуу толуктоолорго жана өзгөртүүлөргө² карабастан, Типтүү жобону ийинине жеткире иштеп чыгуу керектигине байланыштуу. Себеби Региондорду өнүктүрүү фонддорунун ишинин эффективдүүлүгүн камсыздоо үчүн чечилиш керек.

Типтүү жобонун 62-пунктуна (“Фондогу каражаттардын эсебинен каржылоо үчүн долбоордун долбоордук-сметалык жана техникалык документациясын даярдоонун баасы долбоордук өтүнмөнүн бюджетине кошулат”) өзгөртүүлөрдү киргизүүнү сунуштайбыз. Бул муниципалитеттердин жакыр

¹ Бул документтер менен толук таанышыңыз келсе, “Айыл Демилгеси” КБ сайтына баш багыңыз: www.demilgechi.kg

² Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 8-июлундагы №468 “Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 10-ноябрындагы №633 “Региондорду өнүктүрүү фонддорун түзүү тартиби жөнүндө типтүү жобосун бекитүү тууралуу” токтомуна толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому

бюджети үчүн олуттуу барьерден өтүүгө жардам берет. Ошондой эле долбоордук өтүнмөнүн долбоордук-сметалык жана техникалык документациясын сапаттуу даярдоо үчүн адистердин кызмат көрсөтүүлөрүнө акы төлөө, зарыл болгон экспертизаларды, макулдашууларды өткөрүү үчүн акча төлөө, ыйгарым укуктуу маморгандардан тиешелүү корутундуларды алуу үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башчыларына мүмкүнчүлүк берет.

Практика көрсөткөндөй, ЖӨБ органдары жана жергиликтүү жамаат ушул тапта социалдык мааниси бар, капитал сыйымдуу инфраструктуралык же социалдык-экономикалык долбоорлорду кыска мөөнөттө даярдап, сунуштоого азырынча даяр эмес. Ошондуктан Типтүү жобонун 88-пунктуна¹ (Отчеттук жылдын соңуна чейин өздөштүрүлбөгөн Фонддун эсептериндеги бюджеттик каражаттардын калдыктарын депозитке салуу) өзгөртүүлөрдү киргизүү адилеттүү болмок.

Инфраструктуралык, социалдык-экономикалык жана экологиялык долбоорлорду ишке ашыруунун өзгөчөлүктөрүн жана мезгилдүүлүгүн эсепке алуу үчүн ушул жылдын ичинде (мисалы: январь жана июль) Өнүктүрүү фондундагы каражаттардын эсебинен долбоорлорду каржылоого кабыл алуунун бир эмес, эки соңку мөөнөтүн белгилөөнү сунуштайбыз.

Жобого дагы бир толуктоо киргизүү керек: эгерде инфраструктуралык, же социалдык-экономикалык объект райондук (облустук) мааниге ээ болсо жана анын административдик аймагынын чегинде жайгашса, анда арыз ээси – жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы белгиленген лимиттен тышкары (жылына 3 долбоор) кошумча долбоордук өтүнмө берүүгө укугу бар.

Типтүү жобону өркүндөтүүдөн тышкары мамлекеттик-жеке жана муниципалдык-жеке өнөктөштүктү толук кандуу өнүктүрүү үчүн так укуктук механизмдерди өзүнчө иштеп чыгуу зарыл.

Ошондой эле Өнүктүрүү фондунун инвесторлордун капиталында жана/же инвесторлор менен биргелешип каржылоого чогуу катышуусунун принциптерин ишке ашыруу үчүн укуктук негиздерди түзүү керек.

Кен колдонуучулардын салыктык жана салыктык

Плакаттын автору – “БАКУБАТ ЖАШОО: УШУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА АЗЫР!” плакаттар сынагынын катышуучусу Алена МУР

эмес чегерүүлөрүнүн эсебинен түз (Региондорду өнүктүрүү фондунан өтүп) түшкөн акча каражаттарын муниципалитеттер максаттуу, үнөмдүү колдонуусун жана эффективдүү башкаруусун камсыздоо үчүн ЖӨБ органдарына бул жол-жоболордун уюштуруучулук-укуктук жана финансылык регламентациясы боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар усулдук жардам бериш керек.

Ошентип тиешелүү укуктук шарттарды түзүп, Региондорду өнүктүрүү фондунун башкаруучу органдарынын өкүлдөрүнүн жана муниципалитеттердин (арыз ээлеринин), ошондой эле жергиликтүү жамааттын дараметин жогорулатуу менен Региондорду өнүктүрүү фондунун акча каражаттарын рационалдуу, ачык-айкын колдонууну жана Кыргызстан элинин байгерлиги үчүн алардын туруктуу иштешин камсыздаса болот.

"Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс" ДОЛБООРУНУН ЖАҢЫЛЫКТАРЫ

2015-жылдын июнь айынан тарта Өнүктүрүү саясат институту аткарган жана Швейцария Өкмөтү каржылаган “Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс” Долбоору (мындан ары – ЭҮЖӨБОЖ Долбоору) Чүй облусунун аймагында конкурстун негизинде тандалып алынган 12 максаттуу муниципалитет менен иштеше баштады. Долбоордун ишинин алкагында Чүйдүн муниципалитеттери техникалык, билим берүүчү жана гранттык колдоого ээ болушат. Долбоордун тандалып алынган максаттуу муниципалитеттер менен кызматташуусу эки тараптуу Меморандумдун алкагында жүзөгө ашырылууда. 2012-2015-жылдар аралыгында ЭҮЖӨБОЖ Долбоору Жалал-Абад жана Ысык-Көл облустарындагы максаттуу муниципалитеттер менен иштешкен. Долбоор тууралуу толук маалыматты www.vap.kg сайтынан таба аласыз. Долбоордун жетекчиси – Бекболот БЕКИЕВ, office@dpi.kg.

Жергиликтүү жамааттардагы чогулуштар: теория жана практика

Тренингдерде эмнелерге үйрөтүшөт жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлдөрү үйрөнгөндөрдүн ичинен кайсыларын өз ишинде колдонушат?

Айнура БАЛАКУНОВА,
ЭҮЖӨБОЖ долбоорунун адиси

Жарандарга чогулуштарды жана жыйындарды өткөрүүнүн укуктук негиздери

Мыйзамдарда жарандардын чогулуштары жана жыйындары өңдүү жергиликтүү өз алдынча башкарууга жарандык катышуунун маанилүү аспабы тууралуу бир кыйла күңүрт айтылат. Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” Мыйзамынын 7-беренесинде жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга тикелей катышуусу коомдук жана мамлекеттик турмуштун бардык маанилүү маселелерин жана жергиликтүү маанидеги маселелерди жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн чогулуштарында (жыйындарында) талкуулоо формасында жүзөгө ашырылары айтылат. 58-беренесине ылайык, жамааттын мүчөлөрү менен талкуулоону талап кылуучу жергиликтүү маанидеги маанилүү маселелер боюнча чечимдерди кабыл алуу үчүн жергиликтүү жамааттар курултайларды, чогулуштарды жана эрк-ниетти тике билдирүүнүн башка формаларын өткөрө алышат. 60-беренедө жана

ЖӨБЭММА 2014-жылдын 4-мартында кабыл алган жергиликтүү жамааттын Типтүү уставында жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн чогулуштарына жана жыйындарына карата төмөнкүдөй түшүндүрмөлөр берилген.

Олуттуу мааниге ээ маселелер, жергиликтүү кеңештин депутаттарынын жана анын аткаруу органдарынын маалыматын угуу жана талкуулоо боюнча жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн пикирлерин эске алуу максатында бир көчөнүн, бир кварталдын, микрорайондун же айылдын аймагында жашаган жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн катышуусу менен чогулуштар (жыйындар), коомдук угуулар өткөрүлөт, алар боюнча сунуштар кабыл алынат.

Чогулуштардын (жыйындардын) сунуштары тиешелүү чогулуштардын (жыйындардын) өкүлдөрүнүн (делегаттарынын) өкүлдөрүнүн катышуусу менен каралат.

Эмесе, ЖӨБ жөнүндө Мыйзам чогулуштар аркылуу жарандардын жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө катышуу укугун тааныйт. Бирок бул

укук кантип ишке ашырылары, чогулуштарды (жыйындарды) өткөрүү эрежелери жана жол-жоболору кандай болгону тууралуу аз айтылат.

Тилекке каршы мыйзамдагы жоболордун даана эместиги чогулуштарды жана жыйындарды түрдүү форматта өткөрүүгө, атүгүл формалдуу иш-чараны чыныгы жарандык катышуу катары көрсөтүү менен бул механизмдерди кыянат пайдаланууга жол берет. Мисалы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары адатта муниципалдык кызматчылардан турган активди чогултуп, “кожо көзүнө” талкуу өткөрүп, жыйынтыгын бардык жамааттын жалпы пикири катары көрсөтүп коюшат. Формалдуу көз караштан алганда, мындай жыйынтыктан кынтык табуу оор. Анткени мындай түрдөгү иш-чараларды өткөрүүнүн конкреттүү алкактары жана талаптары мыйзамда көрсөтүлгөн эмес. Мисалы, мыйзамда чогулуштар бир көчөнүн, бир кварталдын, микрорайондун же айылдын аймагында өткөрүлүп, анын жыйынтыгында сунуштар кабыл алынышы керектиги белгиленет. Бирок чогулуштар кандай учурларда жана кандай маселелер боюнча өткөрүлүш керектиги конкреттүү түрдө көрсөтүлгөн эмес. Ошондой эле мыйзамдар ЖӨБ органдарын чогулуштарды (жыйындарды) муниципалитеттин аймагында жашаган калктын кызыкчылыктарын эсепке алуу менен өткөрүүнү пландоого милдеттендирбейт.

Бул болсо алкактар жана жол-жоболор табиятта жок дегенди билдиреби? Жок. Чогулуштардын жана жыйындардын механизмдин мүмкүн болушунча эффективдүү колдонууга жол бере турган моделди иштеп чыгуу үчүн чогулуштарга жана жыйындарга өзгөчө мамиле жасоого түрткөн жүйөлүү маани жана мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актылар бар¹.

¹ “Жарандардын Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусуна катышуусу. Коомдук иш-чаралар (чогулуштар жана коомдук угуулар) жарандардын жергиликтүү жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусунун формасы катары” окуу материалдар жыйнагын Өнүктүрүү саясат

Чогулуштар “кожо көзүнө” өткөрүлбөй, жергиликтүү бийлик органдары КРнын колдонуудагы мыйзамдарынын чогулуштарды уюштурууга жана өткөрүүгө карата бардык талаптарын эсинен чыгарбай, башка ЖӨБ органдарындагы кесиптештеринин ийгиликтүү тажрыйбасын үйрөнүш үчүн Долбоор окуу курсун иштеп чыгып, Чүй облусундагы ЖӨБ органдары үчүн “Коомдук иш-чаралар жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуу формасы ка-

тары” темасына тренингдердин сериясын өткөрдү. Тренингдер айыл өкмөтүнүн, мэриянын адистеринде жана жергиликтүү кеңештин депутаттарында коомдук иш-чараларды өткөрүү көндүмдөрүн жакшыртуу максатында уюштурулган. Мындан тышкары дагы бир тапшырма коюлган – жергиликтүү жамаатты да коомдук иш-чараларга жигердүү катышууга тартуу, аны менен катар түзүлүп жаткан Демилгелүү топтордун өкүлдөрүн, активисттерди чогулуштарды, жыйындарды даярдоого жана өткөрүүгө, чечим кабыл алууга катышууга тартуу.

Тренингдин алкагында катышуучуларга жарандардын ЖӨБго катышуусу боюнча ченемдик база, чогулуштар жана айылдык жыйындарда каралчу маселелер, ошол жыйындарды өткөрүүнүн мезгилдүүлүгү жана демилгеси, алардын эрежелери жана жол-жоболору тууралуу материалдар берилген. Материалды мыкты өздөштүрүш үчүн катышуучуларга топтордо иштөө сунушталган. Бул топтордо катышуучулар чогулуштарда артыкчылыктарды аныктоо жана алар боюнча чечимдерди пландоо боюнча жасалган иштерди баяндап берүү үчүн өздөрүнүн алгачкы баяндамаларын даярдай алышкан. Муну менен алар эффективдүү баяндама жасоо боюнча тренингдин дагы бир темасын өздөштүргөн.

Тренингдерге 947 киши катышты. Алардын ичинен 55,3% АӨ/Мэриянын аппараты, 15,9% жергиликтүү кеңештин депутаттары, 7,8% жергиликтүү жамааттын лидерлери жана жарандык коом уюмдары түзгөн.

Тренинге чейин жана андан кийин толтурулган тесттердин жыйынтыгы боюнча, катышуучулардын билими бир кыйла өскөнү белгилүү болгон: динамика орточо 30,9% түзгөн. Өсүштүн эң жо-

институту Швейцария Өкмөтү каржылаган “Элдин үнү жана ЖӨБ органдарынын жоопкерчилиги: бюджеттик процесс” Долбоорунун алкагында даярдаган, 2015-жыл.

горку деңгээлин Таш-Мойнок ААда өткөн тренингдин катышуучулары көрсөтө алышкан. Билим деңгээли жогорулагандан тышкары ЖӨБ органдарынын кызматкерлери баяндамаларды даярдоо жана калкты алар менен тааныштыруу боюнча көндүмдөргө үйрөнүшкөн; ЖӨБ органдарында жарандардын чогулуштарда козголгон маселелерди талкуулоого катышуусу аркылуу жергиликтүү жамааттын жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө тартууга даярдык деңгээли өскөн. Бардык катышуучулар тренингдерден окуу материалдарын гана эмес, ошону менен бирге көп-көңөштерди камтыган жыйнакты да ала кетишти. Бул жыйнак аларга чогулуштарды даярдоого кеткен убакытты үнөмдөөгө жардам берди.

Алынган билимдер жана көндүмдөр иш жүзүндө кандайча колдонулду?

2015-жылдын 9-декабрынан 24-декабрына чейинки мезгил аралыгында Чүй облусунун 11 элеттик муниципалитетинде жана Кемин шаарында жашоочулардын чогулуштары өттү. Чогулуштар Биргелешкен аракеттер пландарынын долбоорлорун талкуулоо максатында уюштурулган. Бул долбоорлор мунун алдында өткөн ЖМБАнын (Жамаат муктаждыктарын биргелешип аныктоонун) жыйынтыгында аныкталган жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүү үчүн иштелип чыккан. 12 муниципалитетте өткөн чогулуштарга 1060 киши, анын ичинде 413 аял катышты. Чогулуштарды даярдоодо жана өткөрүүдө ЖӨБ органдарынын окуудан өткөн кызматкерлери жана жергиликтүү лидерлер тренингдерде алган билимдерин колдонушкан. ЖӨБ органдары тренингдерде (теорияда) үйрөтүлгөн усулдардын, механизмдердин жана аспаптардын кайсыларын жана кантип колдонгону тууралуу маалыматты сунуштайбыз.

ТЕОРИЯДА: **Жергиликтүү жамааттардын өкүлдөрүнүн катышуусу менен жумушчу топторду түзүү.**

ПРАКТИКАДА: Чогулуштарды уюштуруу жана өткөрүү үчүн ар бир муниципалитетте жумушчу топтор уюштурулган. Ал топторго АӨ/Мэрия аппаратынын адистери, АК депутаттары жана демилгелүү топтордун мүчөлөрү кирген. Пайыздык катыштан алып караганда, мисалы, Кызыл-Туу АӨдө айыл өкмөттүн адистери жана старосталар 67%, АК депутаттары 8% жана жергиликтүү жамааттын лидерлери 25% түзгөн.

ТЕОРИЯДА: **Жумушчу топтун катышуусу менен текшерүү баракчаларын жана чогулуштун программасын иштеп чыгуу.**

ПРАКТИКАДА: Бардык 12 муниципалитет тең иш-чараны пландоого жоопкерчиликтүү мамиле жасады: чогулушту өткөрүү үчүн зарыл болгон иш-аракеттердин тизмегин камтыган текшерүү баракчалары

Диаграмма 1. Тренингдердин катышуучуларынын тутуму

даярдалып, анда ар бир иш-аракет, анын ичинде чогулушта карала турган маселелер боюнча маалыматты даярдоо үчүн жооптуу адамдардын аты-жөнү жазылган.

Чогулуштардын программасын даярдоодо жумушчу топтун мүчөлөрү иш-чаранын мазмунун дыкат ойлонуп чыгышты. Талкуунун жүрүшүндө сөз сүйлөөчүлөр аныкталып, залды жасалгалоо (плакаттар, ураандар, сүрөт көргөзмөсү, жүрүм-турум эрежелери жана тиешелүү аппаратура) боюнча пландар макулдашылды. Ар бир мүнөткө көңүл бурулуп, жергиликтүү элге тиешелүү бардык өзгөчөлүктөр, мисалы, көпчүлүк жашоочулардын колу бош эместиги жана адатта иш-чараларга кечигип келээри эске алынды. Чогулуштун бардык катышуучуларынын убактысы эффективдүү өтүш үчүн атайын чаралар көрүлдү. Айталы, Кызыл-Туу ААда концерттик программа, жасалган иштер туралуу сүрөттөрдүн слайды даярдалып, иш-чара өткөн залда маалымат тактасы орнотулду. Ошондой эле иш-чаранын жабылышына да көңүл бурулуп, ал маалда жигердүү жашоочулардын мотивациясына карата сунуштар берилди. Программанын мындай пункту чогулуштарга көп сандагы адамдардын катышуусун камсыздайт алат.

ЖӨБ органдарынын айрым жетекчилери эмнелерди көңүл сыртында калтырышты?

Текшерүү баракчалары – бул иш-чараны пландоо аспабы гана эмес, ошону менен бирге жетекчиге чогулушту даярдоонун жана өткөрүүнүн жүрүшүн көзөмөлдөп туруу мүмкүнчүлүгүн берет. Мындан иш-чаранын сапаты көз каранды. Бирок, тилекке каршы, бардык эле жетекчилер даярдыкты текшерүү баракчалары боюнча көзөмөлдөгөн эмес. Жетекчилер АӨ/Мэриянын адистеринин аңсезимине жана жооптуу мамилесине үмүт артышкан. Натыйжада бир катар муниципалитеттерде өткөн чогулуштарда кандайдыр бир кемчиликтер (мисалы, таратып берме материалдарды даярдоодо) байкалган.

Бир чогулуштун катышуучуларынын¹ басымдуу бөлүгү таратып берме материалдарга өз кызыгуусун тастыкташкан. Б.а., катышуучулардын 76,4% эгерде чогулуштун соңунда кыскача отчеттордун, пландардын көчүрмөлөрү, чогулуштун темасы боюнча материалдар таратылып берилсе, жыйындар мындан да натыйжалуу болмоктугун айтышкан.

ТЕОРИЯДА: Чогулушка чейин өткөн маалымат өнөктүгү: чакыруулар, жарыялар, кабар берүүнүн түрдүү усулдары; материалдарды даярдоо, чогулуш өтчү жайды даярдоо жана жасалгалоо:

ПРАКТИКАДА: Чогулуштарды өткөрүү боюнча даярдык иштери маалымат алдыда болчу жыйын тууралуу кабарды мүмкүн болушунча көбүрөөк жашоочуларга жеткирүү максатында 12 муниципалитетте маалымат өнөктүктөрү өткөрүлгөн.

Бул ошондой эле ЖӨБ органдарынын калк алдындагы аброюн көтөрүү жана жергиликтүү жамаатка алардын суроо-талаптары кантип чечилип жатканы тууралуу маалымат берүү үчүн жасалды. Долбоордун колдоосу менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары бир топ иштерди жасашты: чакыруу барактары басып чыгарылып, таратылды, алдыда болчу иш-чарага жигердүү катышып берүүгө, планды талкуулап, суроо узатып, өз сунуштарын берүүгө чакырган баннерлер жана афишалар коомдук жайларда жайгаштырылды. Чакыруу барактарында чогулушта каралчу маселелердин тизмеги, жүрүм-турум эрежелери жазылган. Муниципалитеттердин көбү жумушчу топтун, АӨ/Мэриянын аппаратынын мүчөлөрүнүн, жергиликтүү жамааттын лидерлеринин жана демилгелүү топтордун мүчөлөрүнүн ишинде эффективдүүлүккө жетише алышкан. Мисалы, Бурана айылдык аймагындагы демилгелүү топтордун мүчөлөрү чогулушка чакырууларды окуучулар аркылуу таратууга жардам беришкен. Кемин шаарында жергиликтүү жамааттын лидерлери кварталчылардын жардамы менен афишаларды илип, чакыруу барактарын таратышкан. Жалпысы-

нан чакыруу барактары жергиликтүү жамааттын лидерлерине, жергиликтүү кеңештин депутаттарына жиберилген. Ал эми Боролдо айылдык аймагында чакыруу барактары ар бир үй кожолугуна таратылат деген чечим кабыл алынган. Үн күчөткүчтүн жардамы менен калкты чогулушка чакыруу жаңы усул болуп калды. Башкача айтканда иш-чарага бир күн калганда старосталар көчөлөрдү кыдырып, жашоочуларды чогулушка чакырып чыгышкан.

Залды жасалгалоо үчүн жамааттын муктаждыктарын изилдөө боюнча иш-чаралардын натыйжасы, АӨ жана мэрия аппаратынын 9 айлык ишинин жыйынтыгы боюнча маалыматтык такталар даярдалган. Эң негизгиси жамааттын турмушуна катышууга чакырган ураандар, чогулушта өзүн алып жүрүүнүн эрежелери даярдалган.

ЖӨБ органдарынын айрым жетекчилери эмнелерди көңүлдөн чыгарышты?

Айрым муниципалитеттерде илинген афишаларга, чогулушту өткөрүүгө чейинки жарыяларга мониторинг жасалган эмес. ЖӨБ органдары бардык ресурстарга, анын ичинде коомдук иш-чараларды уюштурууга жана өткөрүүгө кеткен адамдык ресурстарга анализ жасаганды үйрөнүшү керек.

Практика көрсөткөндөй, чогулуштар аркылуу жергиликтүү өз алдынча башкарууга карата жамааттарда айрым бир өзгөрүүлөр болгон. Чогулуштун катышуучуларынын арасында “чогулушта болушуң керек” деп милдеттендирилгендер, же “жумуштун айынан” гана катышкандар гана болгон эмес (бирок мындайлар басымдуулук кылган – 59,5%). Чогулуштарга чындап эле жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышууну каалагандар, жарыяны гезиттен окуп калып келгендер, чакыруу барагын алгандар, чогулуш тууралуу үн күчөткүчтөн угуп калып келгендер да катышкан. Дал ушундай катышуучулар чогулушка катышып туруу пайдалуу деп эсептешет (91,7%). Ал эми милдеттүү келгендердин арасынан мындай пикирди кармангандар 33,3% түзөт. Мындан тышкары чогулушта берилген маалыматты кызыкдар категориядагылардын 75% түшүнгөн. Ал эми мажбур түрдө келгендердин арасында мындайлар 53% түзөт.

2015-жылдын ноябрынан 2016-жылдын 20-январына чейинки мезгил аралыгында бул чогулуш үчүнчү масштабдуу коомдук иш-чара болуп калды. Бул чогулушка ЖАҢЫ катышуучулар келди – 17 пайызы чогулушка өмүрүндө биринчи жолу катышкан, булардын үчтөн бирин ыктыярчылар түзөт.

ТЕОРИЯДА: Сөз сүйлөөлөрдү даярдоо: материалдарды, баяндамаларды даярдоо, репетициялар.

ПРАКТИКАДА: Сөз сүйлөй тургандар баяндама-

ларын алдын ала даярдап коюшкан. Аны менен катар сөз сүйлөөлөрдүн логикалык структурасы даярдалган. Сүрөттөр, тезистер, статистикалык маалыматтар колдонулган. Көпчүлүк муниципалитеттерде баяндамаларды АӨ башчысы/мэр жана АӨ аппарат жетекчиси жасаган. Бурана айыл өкмөтүндө гана жергиликтүү жамааттын жигердүү лидерлери да тартылган. Иш-чарага бир күн калганда баяндамалардын репетициясы өткөн.

Баяндамалар принцип боюнча түзүлгөн: формасы боюнча так, айкын; мазмуну боюнча – мурда аныкталган көйгөйлөрдү чечүү боюнча жооптор/сунуштар, суроолор.

Эмнелер көңүл сыртында кала берген? Чогулуш – ЖӨБ органдарынын жетекчилери жана баяндамачылар үчүн олуттуу сынак. Баяндама маалында сөздүн мазмунуна гана эмес, ошону менен бирге аны айтуу процессинде жүрүм-турумга да көңүл буруш керек. Айрым баяндамачылар чогулуштун катышуучулары алдында толкундоосун жеңе алышкан жок. Бул үчүн практика зарыл, сөз сүйлөрдүн алдында көбүрөөк даярданып алыш керек.

ТЕОРИЯДА: Чогулушту өткөрүүнүн тартиби: залды жасалгалоо, регламенттин болушу жана аны жарыялоо, регламентти сактоо.

ПРАКТИКАДА: 12 муниципалитеттеги жумушчу топтун мүчөлөрү чогулушка бир саат калганда залдын даярдыгын текшерип чыгышкан. Залдагы көрүнүктүү жерлерге жүрүм-турум эрежелери, чогулуштун күн тартиби илинген. Күн мурдатан каттоо үчүн стол, таратып берме материалдар жана каттоо үчүн тизме даярдалган. Ар бир катышуучуну адистер тосуп алып, каттоодон өткөрүшкөн. Каттоодон кийин катышуучуларда жамааттын муктаждыктарын биргелешип изилдөө боюнча жасалган иштер тууралуу маалыматтарды жана сүрөттөрдү камтыган тактаны окуп чыгуу мүмкүнчүлүгү болгон. Мындан тышкары Кызыл-Туу ААДа, мисалы, баяндама түрүндө айыл өкмөттүн 9 ай ичиндеги жетишкендиктери тууралуу сүрөт баян даярдалган. Ар бир катышуучуга биргелешкен аракеттер планынын долбоору – жергиликтүү жамааттын эң көйгөйлүү маселесин чечүү боюнча план тапшырылган. Катышуучулар программа, жүрүм-турум эрежелери жана Биргелешкен аракеттер планынын долбоору менен алдын ала тааныша алды.

Уюштуруучулар жергиликтүү тургундар чогула турган убакытты эске алышып, концерттик программа үчүн убакыт бөлүшкөн. Мисалы, Кызыл-Туу айылдык аймагында концерт окуучулардын ыр-бийи менен башталды. Концерт “Кызыл-Туу – асыл турагым” деп аталган жана ал “Айылдын келечеги өз колубузда” деген ураан алдында өткөн. Мындай тематика да жөн жерден тандалып алынган жок. Анткени чогулушта жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө жана мында жамааттын ар бир мүчөсүнүн катышуусун камсыздоого багытталган биргелешкен аракеттер планынын долбоорун талкуу пландалып жаткан. Көпчүлүк муниципалитеттерде концерттик программаны орто мектептердин мугалимдери жана окуучулар даярдашкан. Бул болсо чогулушка көбүрөөк катышуучуну тартууга жардам берген: ага балдардын ата-энелери да катышкан. Экинчи жагынан муну менен өсүп келаткан муунду жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышууга көндүрүү максаты көздөлгөн.

Чогулуш регламентти жана жүрүм-турум эрежелерин бекитүүдөн башталды. Андан кийин сөз баяндамачыларга узатылды. Аныкталган жана айтылган көйгөйлөр катышуучулардын кызуу талкуусуна жем таштады. Алар артыкчылыктуу көйгөйлөрдү чечүүнүн жолдорун жана каржылоо булактарын издегенди да унутушкан жок, көптөрү сунуштарын да беришти. Катышуучулардан суроолор да узатылып, ошол замат АӨ башчысынан/мэрден, жергиликтүү кеңештин төрагасынан жана айыл өкмөттүн/мэриянын тиешелүү катышуучуларынан жооптор алынды.

Ошондой эле ошол артыкчылыктуу көйгөйлөрдү чечүү максатында тандалып алынган Демилгелүү топтордун, Биргелешкен мониторинг жана баалоо топторунун мүчөлөрүнүн аты-жөнү айтылды. Ошол маалда чогулуштун айрым катышуучулары да кесибине жана мүмкүнчүлүктөрүнө жараша тигил же бул топко кошулуу ниетин билдиришти. Бул процесстин соңунда топтун мүчөлөрүнүн тизмеси добуш берүүгө коюлуп, катышуучулардын басымдуу добушу менен бекитилди.

ТЕОРИЯДА: Жамаатка дем берүү: процеске тартуу, материалдык эмес дем берүү.

ПРАКТИКАДА: Калктын жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы активдүүлүгүн жогорулатуу үчүн ЖӨБ органдары чогулуш маалында бир катар

аспаптарды колдонду: активисттерди чогулушту уюштурууга жана өткөрүүгө тартуудан баштап, маалымат өнөктүгүн өткөрүүгө, залдарды жасалгалого ж.б. чейинки иш-аракеттерге чейин. Ошондой эле ЖӨБ органдары дем берүү аспабын колдонушту. ЖМБА-иш-чараларын өткөрүү маалында жигердүүлүгүн көрсөтүп, демилге көтөрүүдө өзгөчө айырмаланган активисттерди жана жергиликтүү жамааттын лидерлерин, мындан тышкары АӨ кызматкерлерин жана айылдык кеңештин депутаттарын шыктандыруу үчүн ардак грамоталары тапшырылды. Ошондой эле көптөгөн муниципалитеттерде орто мектептин окуучулары арасында “Мен жашаган аймак” деген темада өткөрүлгөн сүрөттөр жана плакаттар конкурсунун жыйынтыгы чыгарылды. Конкурсун тапшырмалары:

- патриотизм жана кичи Мекенди сүйүү идеяларын чагылдыруу;
- жергиликтүү өз алдынча башкаруу тууралуу билимди жогорулатуу;
- жергиликтүү маанидеги иштерде балдардын жана өспүрүмдөрдүн катышуусун активдештирүү;
- таланттуу балдарды жана өспүрүмдөрдү чыгармачылыкка шыктандыруу;
- жаш муундун көңүлүн жарандык коомду түптөөгө буруу.

Жеңүүчүлөргө грамоталар жана белектер тапшырылды. Мыкты эмгектер чогулуш маалында сүрөт көргөзмөгө коюлду.

Элдин үнү:

Ильич пилоттук эмес муниципалитеттин жооптуу катчысы Э.Мамытова тренинг маалында калктын катышуусун камсыздоодо буга чейин эмне үчүн кыйынчылыктар болуп келгенин түшүнгөнүн айтты. “Тренинг башталаар замат бул тема мага тааныш деп өзүмө айттым. Анткени биз чогулуштарды өткөрүп эле жүрбөйбүзбү. Мен дагы кандай жаңы нерселерди үйрөнмөк элем? Бирок тренинг маалында эмне үчүн калктын катышуусун камсыздоодо кыйынчылыктар болгонун түшүндүм. Биз чогулушка ашып кетсе бир апта мурда даярданабыз. Мен үчүн текшерүү баракчасын даярдоо өңдүү түшүнүктөр жана калкты шыктандыруу маселелери жаңылык болду”.

Жергиликтүү жамааттын лидери Кичигина Г. калктын коомдук иш-чараларга пассивдүү катышуусун өкүнүч менен белгиледи: “Мен калк үчүн афишаларды, жарыяларды жана чакыруу барактарын даярдоого чын дилимен катыштым. Жергиликтүү жамааттын лидерлери катары биз бул материалдарды бөлүп алып, айылыбыздын ичинде жайгаштырып чыгабыз. Эгерде ушундан кийин биздин жашоочулар активдешсе жана чогулушка катышса, бул жеке мен үчүн чоң жетишкендик болот” – деди ал.

Плакаттын автору – “БАКУБАТ ЖАШОО:
УШУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА АЗЫР!”
плакаттар сынагынын катышуучусу
ЭСЕНКУЛ уулу УСЕН

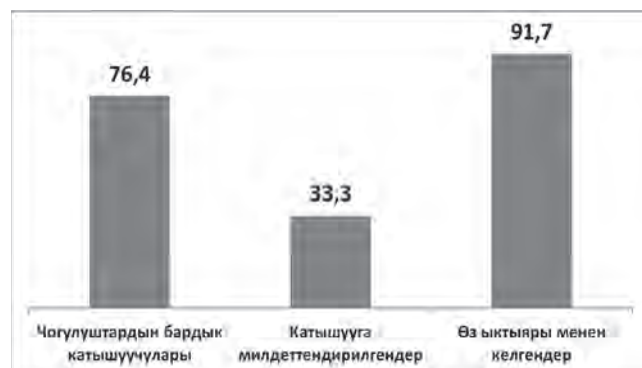
ӨЗГӨЧӨ ПИКИР: “Дүжүр” активисттердин чогулуштары кимге керек? же Коомдук турмуштун бутафориясы

Сабина ГРАДВАЛЬ,
ЭҮЖӨБОЖ Долбоорунун менеджери

Биздин өлкөдөгү “дүжүр активисттер” тууралуу ким гана билбейт? Баары эле билет чыгар. Бул түрдүү чогулуштарга, жыйындарга, жолугушууларга келтире алууга мүмкүн болгон адамдар. Алар катышкан коомдук иш-чараларга уюштуруучулар бир кыйла ресурстарды сарпташат: убакыт, убакыт жана дагы бир жолу убакыт. Ошондой эле чакыруу барактарына, залды жарык, жылуулук менен камсыздоого ж.б. кеткен каражаттар. Андан да маанилүүсү – ушундай иш-чаралардын максаты. Адатта мындай иш-чаралар калкка маанилүү бир нерсе тууралуу маалымат берүү, кеңеш суроо, кайсы бир аракетке же аракетсиздикке колдоо алуу, башкача айтканда диалог куруу үчүн өткөрүлөт. Эки тараптуу кыймыл боло тургандай диалог. Бирок эгерде тараптардын бири бул кыймылга кызыкдар болбосо, анда аны өткөрүүнүн кажети барбы? Алтынга тете убакытты жана башка ресурстарды, болгондо да бул ресурстар жетишпей турган чакта аларды бутафорияга коротуу канчалык зарыл? Бирок өнүгүү жана реформалар багыттап туруш керек, болбосо кырдаал көзөмөлдөн чыгып кетет. Калк менен бийликтин ортосундагы өз ара мамилелердин жана аракеттердин кыймылын “дүжүр активисттерден” баш тартуудан башташ керек. Коомдук иш-чараларга туура чакырыш керек: алдын ала иш-чара өтчү күндү, жерди жана темасын жарыялоодон баштоо зарыл!

Кыргызстандагы муниципалитеттердин биринде өткөн чогулуштун катышуучулары арасында жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыктарын иллюстрация катары көрсөткүм келет. Ошол чогулушка 106 киши катышкан, алардын ичинен дэ-

эрлик 60% “жумушуна байланыштуу”, же аларды “милдеттендиришкен” үчүн (45,3% жана 14,2%) келишкен. Бул адамдардын үчтөн экөө чогулушка катышуудан, өзүнүн да, уюштуруучулардын да корогон убактысынан пайда болооруна ишенишпейт (1-диаграмманы караңыз). Чогулушка милдеттендирилген үчүн эмес, кызыкканы үчүн келген жарандардын жооптору такыр башкача болгон. Мындайлардын 90% чогулушка катышуу пайдалуу деп эсептешет. Ошондуктан жарандарды чогулушка мажбурлап катыштыруунун алдында биринчи кезекте өзүңүзгө суроо узатыңыз – ресурстарды жана убакытты ушинтип коротуу кимге керек? Чогулушка чындап эле өз муниципалитетинин өнүгүүсүнө кызыкдар болгон адамдарды катыштыруу үчүн маалымат өнөктүгүнө көбүрөөк көңүл бурган жакшы эмеспи?

1-диаграмма. Чогулуштарга катышуу пайдалуу деп эсептеген катышуучулардын үлүшү, өз тобунун санына карата пайыздар менен

Плакаттын автору –
“БАКУБАТ ЖАШОО:
УШУЛ ЖЕРДЕ ЖАНА
АЗЫР!” плакаттар сы-
нагынын катышуучусу
КРУГЛЯКОВА Вера

ЖӨБ органдары тарабынан коомдук иш-чараларды (жыйын, коомдук угуулар, чогулуш ж.б) уюштуруу жана өткөрүү боюнча практикалык кеңештер

ИШ-ЧАРАНЫН КАДАМДАРЫ	СУНУШТАР
<p>№1 кадам. Жумушчу топту жана иш-чара өтчү графикти түзүү</p>	<p>Айылдын же айылдык аймактын/шаардын деңгээлинде чогулуштарды же коомдук угууларды өткөрүү тууралуу айыл өкмөт аппаратынын/мэриянын кеңешмесин өткөрүү. АӨ аппаратынан/ Мэриядан, анын ичинде айыл старосталарынын/ кварталчылардын жана жергиликтүү жамааттын лидерлеринин ичинен жумушчу топту түзүү. Жумушчу топтун курамы АӨ башчысынын/Мэрдин буйругу менен бекитилет. Чогулушту же коомдук угууларды уюштуруу жана өткөрүү боюнча текшерүү баракчасын иштеп чыгуу. Баракчада мөөнөттөр жана жооптуу адамдар көрсөтүлүш керек. Иштин көлөмү аныкталып, милдеттер жана аткаруу мөөнөттөрү так бөлүштүрүлүш керек.</p>
<p>№2 кадам. Иш-чара өтчү күндү жана жерин аныктап алуу</p>	<p>Жергиликтүү кеңештин депутаттарынын көпчүлүгү, АӨ башчысы, лидерлер, айыл (шаар) активисттери, айыл башчылары/кварталчылар менен убактысын жана күнүн макулдашып алуу керек.</p>

<p>№3 кадам. Күн тартибин иштеп чыгуу</p>	<p>Иш-чара кандай максат менен өткөрүлүп, кандай жыйынтык күтүлүп жатканын так аныктап алуу керек. Пландалып жаткан иш-чарада талкуулана турган темаларды жана суроолорду иштеп чыгуу зарыл. Ар бир суроонун максаттарын аныктап алуу: тигил же бул маселе кандай максатта каралат? Маселелер кандай ырааттуулукта талкууланат? Кандай жыйынтыктар күтүлүүдө? Баяндамаларды даярдоо жана ар бир маселени талкуулоо үчүн жооптуу адамдарды аныктап алуу керек. Ар бир иш-чараны активисттерди шыктандыруу мүмкүнчүлүгү катары колдонуу зарыл. Күн тартибин түзүүдө жумушчу топтун мүчөлөрүнүн сунуштарын эске алуу керек.</p>
<p>№4 кадам. Алып баруучуну, сөз сүйлөй тургандарды/баяндамачыларды аныктап алуу (7 күн мурда)</p>	<p>Алып баруучу (модератор) катары төм. сапаттарга ээ болгон адамды тандап алуу керек: - 1) дикциясы (үнү) жакшы, чоң аудиториянын (жергиликтүү тургундардын) алдында сүйлөй алган; 2) иш-чаранын темасы боюнча маалыматка ээ болгон; 3) баяндама жасоо көндүмдөрүнө ээ болгон адам (мүмкүн болсо кийин ушул өңдүү баяндамаларды коомдук иш-чараларда жасай ала турган адам); 4) PowerPoint программасын билген же ал тууралуу жалпысынан кабары бар адам. БУЛ МААНИЛҮҮ: а) алып баруучунун (модератордун) ролуна алдын ала даярдануу керек; б) сүйлөй турган сөздүн планын кыскача түзүп алуу керек. Мүмкүнчүлүк болсо алып баруучу катары 2 адамды даярдап коюу зарыл.</p>
<p>№5 кадам. Маалыматтык материалдарды (афишаларды, кулактандырууларды, чакыруу баракчаларын, баннерлерди даярдоо) (8 күн мурда)</p>	<p>Маалыматтык материалдардын тизмесин түзүү (афишалар, кулактандыруулар, чакыруу баракчалары, баннерлер, күн тартиби, жүрүм-турум эрежелери, протоколдор ж.б.). Бюджетти эсептеп чыгуу. Башка АӨ/шаарлардын маалыматтык материалдарынын варианттары менен таанышуу. Кулактандыруулардын, афишалардын тексттеринин долбоорун түзгөндөн кийин канчалык түшүнүктүү жазылганын билүү үчүн 3-5 кишиге окутуп көрүү (кыргыз жана орус тилдеринде). Чакыруу баракчасы мүмкүн болушунча түшүнүктүү жана жөнөкөй даярдалыш керек. Чогулуштун уюштуруучулары менен байланышуу үчүн маалыматтарды киргизүү мүмкүнчүлүгүн караштыруу зарыл (аты-жөнү, телефон номери). А4 форматынын жарымы менен даярдоо сунушталат. Алды жагында чогулуш өтчү жер, убактысы жана темасы тууралуу маалымат берилиш керек. Чакыруу баракчасынын текстине көңүлдү бурган маалымат кошулуш керек. Мисалы, биргелешип талкуулоо, көйгөйлөрдү чогуу чечүү, элдик жыйын, ынтымак ж.б. өңдүү сөздөр кошулуш керек. Арт жагына мүмкүн болушунча көбүрөөк айылдыктардын (шаардыктардын) кызыкчылыктарын эске алган, талкуулана турган өзөктүү маселелер жазылыш керек.</p>
<p>№6 кадам. Айылда (шаарда) маалыматтык материалдарды жайгаштыруу (7 күн мурда)</p>	<p>Афишаларды, кулактандырууларды, баннерлерди айылдагы/шаардагы коомдук жерлерге жайгаштыруу. Афишаларды, кулактандырууларды даярдоого, илүүгө демилгелүү топтун, биргелешкен мониторинг жана баалоо тобунун мүчөлөрүн, жергиликтүү жамааттын лидерлерин тартуу.</p>
<p>№7 кадам. Чакырууларды депутаттарга жана лидерлерге таратуу (4 күн мурда)</p>	<p>Айыл (шаар) боюнча жергиликтүү кеңештин депутаттарынын жана лидерлеринин тизмесин түзүү керек. Калктын санына жараша айыл/шаар боюнча чакырылгандардын тизмесин түзүү зарыл. Катышуучуларды чакырганда жынысын – эркектер (50%) жана аялдар (50%), иштеген жерин, улутун эске алуу керек, ошондой эле бейөкмөт уюмдардын өкүлдөрү чакырылууга тийиш. Чакырууларды ким, кандай мөөнөттө тарата турганын аныктап алуу зарыл. Чакырууларды таратуу үчүн жооптууларды аныктап, буга демилгелүү топтордун, биргелешкен мониторинг жана баалоо топторунун мүчөлөрүн, жергиликтүү жамааттын лидерлерин тартуу зарыл.</p>

№8 кадам. Баяндамаларды даярдоо (3 күн мурда)	Бир слайдда текст 50% жана сүрөт 50% болуш керек. Шрифттер – баш аты – 24төн, текст болсо 18ден аз болбош керек. Слайддагы маалыматка тиешеси болгон иш-чарадан сүрөттөрдү колдонуу сунушталат. Өтө көп сандагы сүрөттөр колдонулбаш керек. Баяндама суроолор жана жооптор формасында даярдалыш керек.
№9 кадам. Пресс-релиз жазуу жана аны ММК арасында таратуу (2 күн мурда)	Алдыда боло турган иш-чара тууралуу кыскача маалымат жазып, ММКга таратуу керек (жергиликтүү ММК бар болсо).
№10 кадам. Жумушчу топтун, баяндамачылардын жана алып баруучулардын жолугушуусу (репетиция) (1 күн калганда)	Репетиция өткөрүлүш керек. Иш-чаранын максаттарын жана тапшырмаларын кайталоодон, күтүлгөн жыйынтыктарды талкуулоодон башташ керек. Баяндамалар дагы бир жолу каралып чыгыш керек; иш-чараны (угууларды, элдик жыйынды) өткөрүү тартиби (эрежелер, регламент) макулдашылууга тийиш
№11 кадам. Үн күчөткүчтүн жардамы менен иш-чарага чакыруу (1 күн мурда)	Иш-чара өтөрүнө 3 күн калганда үн күчөткүчтөр колдонулуш керек. Айылды/шаарды кабардар кылуунун маршруту, убактысы жана бул үчүн жооптуулар так аныкталууга тийиш. Үн күчөткүчтөрдүн техникалык абалын текшерип, кулактандыруунун текстин даярдоо керек.
№12 кадам. Иш-чара өтчү жерди даярдоо (1 күн мурда)	Иш-чара өтө турган жерди даярдоо керек: (1) иш-чара өтчү жайды 10 күндөн кеч эмес убакытта ээлеп коюу (2) отургучтарды текшерүү (100дөн кем эмес болуш керек) (3) каттоо жана президиум үчүн столдорду даярдоо (4) үн аппаратурасынын, микрофондун иштеп-иштебегенин текшерүү (5) проекторду текшерүү (6) тизме боюнча таратып берме материалдарды текшерүү, катышуучуларды каттоо барагын даярдоо (7) плакаттарды, ураандарды, кеңсе товарларын ж.б. даярдоо.
№13 кадам. Иш-чараны күн тартибине ылайык өткөрүү	Иш-чаранын башында катышуучуларды каттоо керек. Коомдук иш-чараны өткөрүү үчүн президиум тандалат. Анын курамына төрага, катчы жана жергиликтүү жамааттын лидерлеринин же абройлуу тургундардын ичинен 1-3 киши кирет. Чогулушка айыл өкмөт башчы/шаар мэри, жергиликтүү кеңештин төрагасы же АӨ башчысынын орун басары төрагалык кылат. Күн тартиби, регламент жана жүрүм-турум эрежелери чогулуштун катышуучуларынын жөнөкөй көпчүлүк добушу менен бекитилет. Ошол эле маалда добуш берүүнүн жол-жоболору, талкууланган маселелер боюнча кызыкдар адамдардан сунуштарды кабыл алуу тартиби макулдашылат. Иш-чара президиумдун жана катчынын атынан сүйлөгөн төраганын (же алып баруучунун) кыскача сөзү менен башталат. Кириш сөзүндө алып баруучу катышуучуларга темага кызыгуусун билдирип келип бергени үчүн ыраазычылыгын билдирип, талкууланып жаткан маселенин маңызы, анын мааниси тууралуу маалымат берет. Андан соң иш-чара күн тартибине ылайык өткөрүлөт. Иш-чаранын протоколу жүргүзүлөт.
№14 кадам Иш-чаралардан кийин маалымат өнөктүгү (иш-чарадан кийин 2 күндүн ичинде)	Чечимдин, протоколдун көчүрмөсүн маалымат тактасына, коомдук жайларга 10 күндөн кеч эмес мөөнөттө, кабыл алынган чечимдер боюнча маалыматты бир айдын ичинде жайгаштыруу керек. БМжБ тобу кабыл алынган чечимдерге жана маалыматтык материалдардын жайгаштырылышына мониторинг жүргүзөт. Өткөрүлгөн иш-чара тууралуу акт даярдалып, ЖӨБ органдарына берилет.